Digitized in 2006
by
Thrinaina Informatics Ltd, Secunderabad, A.P., India.
(http://www.thrinaina.com)

From the original owned by
Sundarayya Vignana Kendram
and its partner Institutions

as part of the
British Library Endangered Archives Programme
supported by the
Lisbet Rausing Charitable Fund

Except for individual research purpose
any reproduction should be made with
written permission from the

Sundarayya Vignana Kendram,
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampally, Hyderabad - 500 044
Andhra Pradesh, India

COPYRIGHT STATEMENT

The copyright laws of the United States (Title 17, United States Code) and of India (Copyright Act of 1957) govern the making of photocopies or other reproductions of copyrighted material including foreign works under certain conditions. In addition, the United States extends protection to foreign works by means of various international conventions, bilateral agreements, and proclamations.

Under certain conditions specified in the laws, libraries and archives are authorized to furnish a photocopy or other reproduction. One of these specified conditions is that photocopy or reproduction is not to be used for any purpose other than private study, scholarship, or research. If a user makes a request for, or later uses, a photocopy or reproduction for purposes in excess of "fair use," that user may be liable for copyright infringement.

These institutions reserve the right to refuse to accept a copy order if, in their judgment, fulfillment of the order would involve violation of the copyright laws of the United States or India.

వేంకటరంగరావు, పంగనామల

మహాదేవ గోవింద రాణడె

నెల్లూరు, 1916

Record no. 796

Vēṅkaṭaraṅgarāvu, Paṅganāmala

Mahadēva Gōvinda Rāṇaḍe

Nellūru, 1916

Record no. 796

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

వేంకటరంగరావు, పంగనామల.
మహదేవ గోవింద రాణడె / రచయిత పంగనామల వేంకటరంగరావు.- నెల్లూరు : యం. ఆర్. కృష్ణరావు అండ్ కంపెనీ, 1916.
4, 97, 16 p. :port. ;16 cm.
Record no. 796

Vēṅkaṭaraṅgarāvu, Paṅganāmala.
Mahadēva Gōvinda Rāṇaḍe / racayita Paṅganāmala Vēṅkaṭaraṅgarāvu.- Nellūru : Yaṃ. Ār. Kṛṣṇarāvu aṃḍ Kampenī, 1916.
4, 97, 16 p. :port. ;16 cm.
Record no. 796

35 mm microfilm
Image placement: IA IIA IB IIB   Date filming began:

972

జీవిత చరిత్ర

మహాదేవ గోవింద రానడే

S.No: 381

Acc.No: 20,467

417

సుబోధినీ గ్రంథమాల: —౧౧.

OFFICE OF THE REGISTRAR OF BOOKS
2 - AUG 1916
MADRAS.

మహాదేవ గోవిన్ద రాణడే

S.No: 381
Acc No: 20,467

గ్రంథకర్త
పంగనామల - వేంకటరంగరావు.

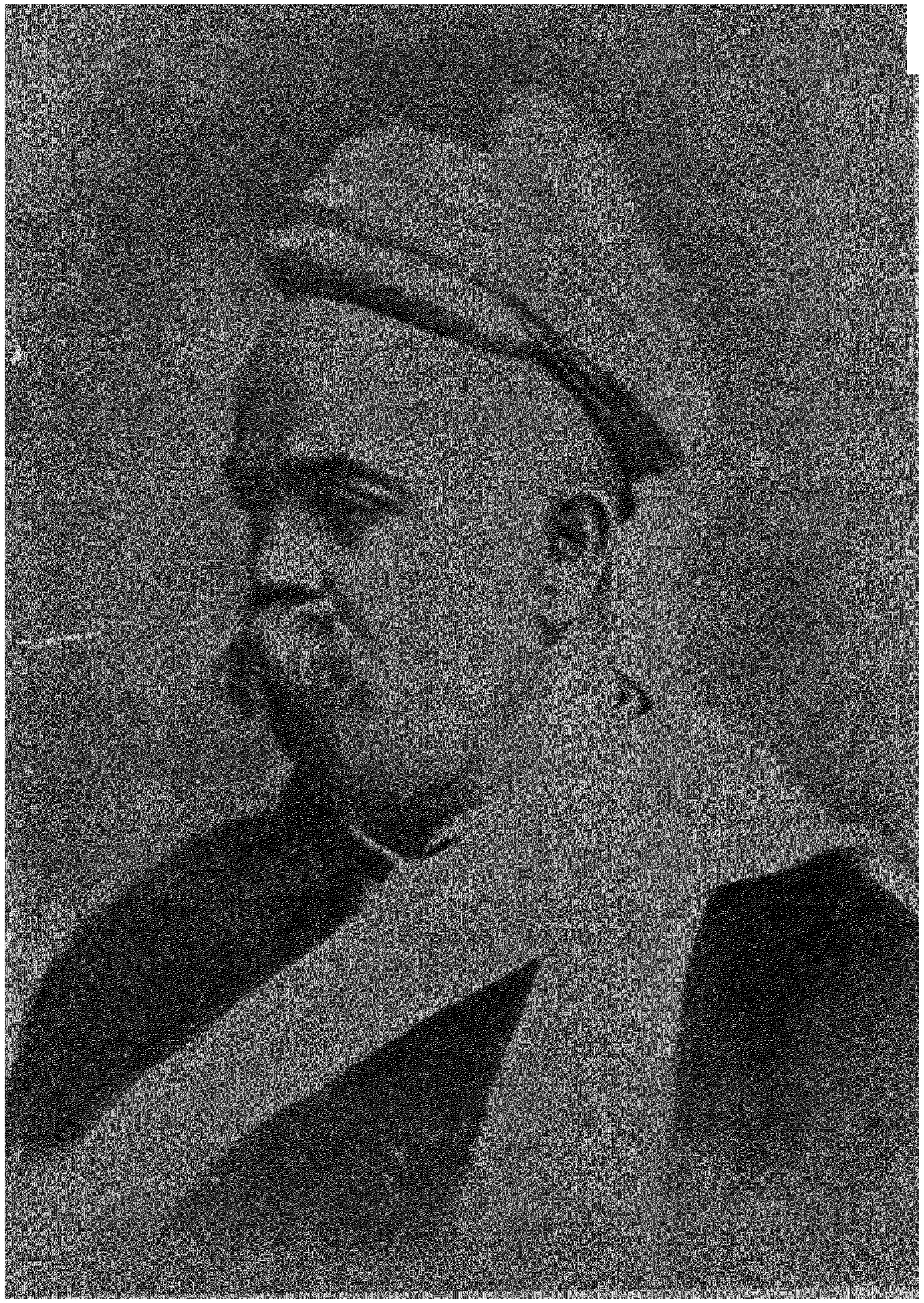

శ్రీ మహాదేవ గోవింద రాణడే.

సుబోధిని గ్రంథమాల:— నెం. 11. వ.

శ్రీ

మహాదేవ గోవింద రాణడే.

OFFICE OF THE REGISTRAR OF BOOKS
2 - AUG 1916
MADRAS.

ఈ సచ్చ[illegible]

శ్రీయుత కం - వేంకటర[illegible]వు [illegible]

రచియింపఁబడి

నెల్లూరువాస్తవ్యులగు

శ్రీయుత తిక్కవరపు శివకోటారెడ్డి గారి

ద్రవ్యసహాయమున

యం. ఆర్. కృష్ణరావు అండ్ కంపెనీవారిచే

ప్రకటింపఁబడినది.

S. No: 381
Acc. No: 20467.

నెల్లూరు.

1916.

సంపాదకీయ విజ్ఞప్తి

మేమీ గ్రంథమాలను ప్రారంభించినపుడే ప్రచురింపఁ దలచిన శ్రీ రాణడేగారి చరిత మిప్పటికైనఁ బ్రచురింపఁ గలిగినందులకు సంతసించుచున్నారము. ఈ మహనీయుని చరిత్రమింతవఱకాంధ్రమున నెవ్వరు రచియించలేదని నమ్ముచున్నాము. వారి యుపన్యాసముల నైతము కొన్ని ప్రచురింపఁ దలంచితిమి కాని ప్రకృతము కాకితముల వెలను భరించి గ్రంథమును పెంచఁజాలక క్లుప్తముగ దీనిని వ్రాయించి ప్రచురించితిమి.

మా గ్రంథమాల యందిది పదునొకండవ గ్రంథము. గ్రంథముల వ్రాసి ప్రతిఫల మాసించక ప్రచురణార్థము మాకొసంగి దోడ్పడిన మిత్రులందఱకు వందన శతంబు లర్పించుచున్నాము.

కాకితముల వెల మిక్కిలి హెచ్చుగానున్న యీ తరుణమున గ్రంథ ముద్రణమునకు ద్రవ్య సహాయమును సంతోష పూర్వకముగ నొసంగి మమ్ము ప్రోత్సాహ పరచిన లేబూరువాస్తవ్యు లగు మ. రా. రా. శ్రీ తిక్కవరపు శివకోటా రెడ్డి గారికి మే మెంతయుఁ గృతజ్ఞులము.

కాగితపు కఱవు మూలమున మే మెంత ప్రయత్నించినను, ఇంతకన్న మేలికాగితము దొరికినది కాదు. కాన పోషకుల విషయమున కలిగిన యీ నియమభంగమునకు వారు మమ్ము మన్నింతురని తలంచుచున్నాము.

నెల్లూరు
30-4-16 } మన్నేపల్లి రామకృష్ణరావు.

విషయసూచిక

	పుట.
మహాత్ము లెవరు?	౧
మహాదేవరావు మహాత్ముఁడా? ...	౪
రాణడేవంశము	౬
జననము, బాల్యము	౮
విద్యాభ్యాసము	౧౧
విద్యార్థి వేతనములఁ గైకొనుట ...	౧౪
వ్యాసరచన	౧౬
ఉపాధ్యాయత్వము	,,
పత్త్రికారచన - ఉద్యోగము ...	౧౮
పునహానగరప్రవేశము - న్యాయాధికారము ...	౨౦
రాజద్రవ్యవిచారణ సభ్యత్వము - సి. ఐ. ఇ. బిరుదు.	౨౨
శాసననిర్మాణసభా ప్రవేశము ...	౨౩
రాజ్యతంత్ర శాస్త్రవిషయక వ్యాసరచన	౨౪
వివిధశాస్త్ర పరిజ్ఞానము	౨౬
స్వదేశసంస్థానాహ్వానము	౨౭
హైకోర్టు జడ్జీపదవి	౨౮

			పుట.
దానప్రశంస	...	...	౩౦
నిరహంకారము	...	...	౩౨
సహనము, శాంతము	...	...	౩౫
మిత్రత్వము	...	...	౩౮
క్షమాగుణము	...	...	౩౯
మాతృదేశప్రేమ, జాతీయత		...	౪౧
సంస్కారణ ధురీణత	...	...	౪౪
విగ్రహారాధనము	...	...	౪౫
సాధువులమార్గము	...	...	౪౮
సాధువుల ప్రతిమార్చన	...	...	౫౧
దినచర్య	...	...	౫౩
కాన్ఫరెన్సులు	...	...	౫౫
సార్వజనికసభ, దక్కన్ సభ		...	౫౬
పారిశ్రామికోద్యమములు ...		...	౫౮
భరతవర్ష మండలి చేతిపనులు		...	౬౦
విశ్వవిద్యాలయ సంస్కారము		...	౬౯
మహారాష్ట్ర దేశచరిత్ర	...	...	౭౨
భాగవతధర్మము	...	...	౭౬
సంఘసంస్కారము	...	...	౮౫

మహాదేవగోవిన్ద రాణడే

జీవచరిత్రము

మహాత్ములెవరు?

విశ్వంబంతయు నొక్క నాటక రంగమును బోలి యున్నది. జనులందఱు తన్నాటకమందు వచ్చుపాత్రలుగ నున్నారు. నాటకప్రదర్శనము నకు అన్నిపాత్రలు ప్రధానములు. ఏది లేకుండినను నయ్యది లోపంబ యగును. ఎట్టి నీచపాత్రంబైనను అట్టిపాత్రను గైకొనిన పురుషుండు తెలివిగల వాఁడైన, తత్పాత్రోచిత స్వాభావిక కృత్యముల నతి నిపుణత్వముతోఁ బ్రదర్శించి ద్రష్టలకందఱ కానందంబు గల్పించును; వారి యనురాగమునకుఁ బాత్రుఁడగును. నాటకముకొఱకు వేషమునే ధరించి చూచువారల మనంబును రంజింపఁజేయ సమర్థుఁ డుకాక వ్యర్థుఁ డగుచున్నాఁడు. ఇట్టి భేదమునకుఁ గారణ మూహింపవలయు. నాటకము, రంగము,

వేషము, మాటలు అన్నియు నొక్కటియె. పురుషులును రూపరేఖావిలాసంబుల సమానులే. మనోవికారములను వెలిబుచ్చు నేత్రాద్యంగ విన్యాసమందు మాత్రము తారతమ్యము కలదు. ఈ న్యూనాధిక్యమునకు భావనాబలంబే నిమిత్తంబు. ఏవిధంబుగ నాటకమందలి పాత్రధారుఁడు తనను తత్పాత్రముతో నైక్యము గావించుకొని యాపాత్రకు సంభవించిన సుఖదుఃఖములను దాను గల్పించుకొని వస్తుభేద మిసుమంతైనఁ గాన రాకుండునటులు నాటకరంగమందుఁ బ్రవర్తించి ప్రఖ్యాతిం గాంచునో అదేవిధంబున, నుదారమనస్కులగు మహనీయులు ప్రపంచంబున ననేక నిడుములఁ బడుచున్న జనులయం దత్యంత దయకలిగిన వారలై వారలకుఁ గలిగిన యిక్కట్టులు దమకుఁ దటస్థించిన భంగిఁ దలంచుకొని తమశక్తి కేలాటి వంచన లేకుండునటులు వారినికష్టములనుండి గట్టెక్కించు మార్గంబు నన్వేషించి త్రికరణశుద్ధిగ పాటుపడి స్వకీయమునంతయు వినియోగించి వారల దుఃఖంబుఁ బాపి

సుఖం బొనఁగూర్చి వారి నిష్కళంక ప్రేమకుఁ బాత్రులై దిగంతవిశ్రాన్త కీర్తిం గాంచుచున్నారు. "ఉదారచరితానాంతు వసుధైవకుటుంబకం" అను నార్యోక్తికి దృష్టాంతముగఁ దమజీవితములఁ గడపిన మహాత్ముల చరితంబులు ప్రజాసామాన్యమునకు మార్గదర్శకములు. నిష్కపటసంకల్పము, మనఃపూర్వక నిశ్చయము, అకృత్రిమోద్దేశము, అపారకారుణ్యము, వీరిమాహాత్మ్యమును స్థాపించుచున్నవి. ఈగుణము లప్పుడప్పుడు మనయందును గానవచ్చుచుండును. కదాచిత్సంభవములు గాక సదాస్థితములై మహాత్ముల కీ గుణగణంబులు భూషణంబులై పరగుచుండు. ఏదేశమందైనను, ఏజాతియందైనను బ్రజలచే మహాత్ములని పరిగణింపఁబడు గొప్పవారి యోగ్యతకుఁ బైగుణంబులే మూలంబు. ఇంతియకాక మహాత్ములకు భావనాబలము, కల్పనాశక్తి, ఆకర్షించు తేజస్సు, మనోహరమైనవాక్కు, ఆత్మసుఖత్యాగము, లోకహితైకనిరతి, జన్మతోఁ గలిగిన సద్గుణంబులు. సత్యావాక్సం

ధత్వము, మహాత్కార్య నిర్వహణము, సదుద్యమ ప్రోత్సాహము, నీతిప్రవర్తనము, ప్రేమబంధము, సమభావము, మహాత్ములకు నుగ్గుపాలతో జనించిన మహద్గుణంబులు. జనులలో మహాధనికులు గలరు; మేధావంతులు గలరు; విద్వాంసులు గలరు; గ్రంథకర్తలుగలరు; శాస్త్రవేత్తలుగలరు; నానా శిల్పకళా కుశలులుగలరు. కాని పైగుణంబులు లేక వీరెవ్వరును మహాత్ములుగానేరరు.

ఉత్తమ పురుషులకొఱకు జగత్తు ఉత్పాద్యమగుచున్నటులు గానవచ్చుచున్నది. సత్పురుషుల సత్యశీలతవలనఁ బ్రపంచ ముద్ధరింపఁ బడుచున్నది. వారలు భూమండలమును హితావహముగఁ జేయుచున్నారు. అట్టి మహాత్ములయందు విశ్వాసముంచుట వలననే జీవితము మనోహరముగను సహ్యాముగ నుండును. మన పిల్లలను, క్షేత్రములను, వారి నామంబులఁ బేర్కొనుచున్నాము. వారి నామములను మన భాషయందా దర్శకపదములుగ నుపయోగించుచున్నారము. వారి గ్రంథములు వారి

ప్రతిమలు, మన గృహంబుల నలంకరించుచున్నవి. ప్రతిదినమునను వారి చరిత్ర నేసందర్భమున నైన స్మరించుచున్నారము. ఈ సంవర్ధకులయొక్క పాలకత్వము వాత్సల్యమే మనధర్మము. మానవ మనఃపారిశుద్ధ్యమే మనయాస్తిక్యము. శర్కరకు మాధుర్యము, లవణమునకు క్షారము, ఎట్లు స్వభావములో మహాత్ములకు విశుద్ధమైన ప్రేమబంధము స్వభావము. ఇతరులకుఁ బొందుటకు దుర్లభంబైన భావనా మండలమండనులే మహాత్ములని యెన్నఁబడుచున్నారు. నిజస్వభావములందు విషయముల గమనించుటకు నట్టి వారలు నేత్రముల నున్మీలించినం జాలును. అట్టిమహాత్ములు కేవల పావనులు; విశిష్టవిజ్ఞానప్రజ్ఞావంతులు, ధీమనీషా గరిష్ఠులు, లోకోపకారైక పరాయణులు. వారి జీవితములే సన్మార్గోపదేశాదర్శములు!

మహాదేవరావు మహాత్ముఁడా?

ఇంతవఱకు మహాపురుష నిరూపణము గావించితిమి. ఇఁక మహాదేవ గోవిన్ద రాణడేగారి

యందుఁ గొందఱ ధీమంతుల కుండు గౌరవము, ఆయనయందుఁ గన్పడిన యేయే సద్గుణములవలనఁ గలిగెనో వితర్కించెదము. ఆయన మహాపురుషుఁడనియుఁ గొందఱచే సన్మానింపఁ బడుచున్నాఁడు. ఆయనకు జయంత్యుత్సవములు జనులు సలుపుచున్నారు. శ్రీరాములు, శ్రీకృష్ణులవలె సర్వహిందూజనమునకు నితఁడు పూజార్హుఁడు గాఁడని కొందఱ యభిప్రాయమైనను, కొందఱకైన నితఁడట్లు పూజనీయుఁ డగుటకుఁ గారణ ముండవలయు. సర్వమాన్య గోఖలే యంతటి మహామహుండు మహాదేవ గోవిన్దరాణడే గారిని మహాపురుషునిగ గణించి యతని పవిత్ర చరిత్రను వేవిధములఁ బ్రశంసించెను. మహాపురుషలక్షణము లెవ్వి కలవ్రో ఆయన చరిత్ర వలన నెఱుంగఁదగుఁగాన మహాదేవ గోవిన్ద రణదేవుని జీవచరిత్రమిందుఁ బొందు పఱచుచున్నారము.

రాణడేవంశము

రాణడే వంశమువారు రత్నగిరిజిల్లా చిప్లూణ తాలూకాలో నివాసము సేయుచుండిరి. వీరు

మహారాష్ట్ర దేశమును దొమ్మిది పురుషాంతరములకుఁ బూర్వము సొచ్చిరి. పండ్రాపురము సమీపమున నొక గ్రామమందు వీరువసించుచుండిరి. రాణడే ప్రపితామహుఁడగు భాస్కరరావు పీష్వా రాజసభయందు శాంగ్లినాయకుని ప్రతినిధిగా నుండెను. మహారాష్ట్రగ్రంథములందు భాస్కరరావు, అప్పాజీ భగవంత్ అని పేర్కొనఁబడెను. భాస్కరరావు మహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణుఁడు. అతని తల్లి మహాపతివ్రత, భక్తురాలు, సుశీల. ఆమెకు నిరువదిమంది బిడ్డలు కలిగిరి. అందఱును పసితనమున మృతినొందిరి. మహాకఠినమైన వ్రతము లాచరించి ఆయమ భాస్కరరావును గనెను. భాస్కరరావు గొప్పవాఁడై మహాసన్మానపాత్రుఁడై బహుకాలము జీవించి నలుగురు కొమరులం గనెను. వీరిలో నొకఁడగు అమృతరావు అప్పాజీ, పునహా జిల్లాలో మమ్లుద్దారు పనిలోనుండెను. ఈయనకు నలుగురు పుత్త్రులు కలిగిరి. వారిలో గోవిందరావు మన చరిత్ర నాయకుని తండ్రి. నాశిక జిల్లాలో

నిఫాడతాలూకాలో మమ్లుద్దారునికి సహాయుఁడుగ నుండి అతఁడనంతరము కొల్హాపురము సంస్థానము ప్రవేశించి జవాబ్నీస్ మమ్లుద్దార్, ఖాస్గి కార్భారి పదవుల నలంకరించెను.

జననము, బాల్యము

గోవిందరావు నిఫాడతాలూకాలో నుండఁగ 1842 వ సంవత్సరము జనవరి నెల తే 18 వ ది మంగళవారమునాఁడు మహాదేవరావు జన్మించెను. మహాదేవరావును మాధవరావనియుఁ గొందఱు పిలుచుచుండిరి. నిఫాడతాలూకా విడిచి కొల్హాపురమునకుఁ బోవు సమయమునకు మహాదేవరావునకు మూఁడు సంవత్సరముల ప్రాయమైయుండెను. అతనికొక చెల్లెలు రెండు సంవత్సరములది యుండెను. ఆకాలమందా దేశమున నినుపదారులు ధూమశకటములు లేకుండెను. ప్రయాణమునకు గుఱ్ఱములు, ఎద్దుబండ్లు మాత్ర ముండెను. మహాదేవరావు తల్లి గోపికాబాయి తన పిల్లలతో నొక యెద్దుబండి నెక్కెను. గోవిందరావు పంపిన సేవకుఁడు బండివెంట నడచుచుండెను. మహాదేవుని పినతండ్రి విఠలరావు గుఱ్ఱము నెక్కి నొకక్రోశము దూరములో వచ్చుచుండెను. కృష్ణపక్షమగుటచే నారాత్రి యంధకార బంధురంబుగనుండె. గోపికాబాయి పిల్లల నిద్దఱను ప్రక్కన పరుండఁబెట్టుకొని యాబండిలో గాఢనిద్రం జెందెను. చుక్కల వెలుంగు కొంత సాహాయ్యముగ నుండెను గాని మార్గంబున నక్కడక్కడ వృక్షతతి యా వెలుంగును నిరోధించుచుండెను. అట్టి ప్రదేశములలో నొక్క దిక్కున మహాదేవుఁడు దొర్లి బండినుండి క్రిందఁబడెను. బండి వెంటనిద్దురమత్తునఁ దూఁగుచు నడచుచుండిన బంటుగాని బండివాఁడుగాని దానిని గమనించినవారు కారైరి. బండిపోవుచుండెను. కొంతకాలమునకు విఠలరావా స్థలమునకు వచ్చెను. డెక్కలశబ్దమువిని విఠలరావునుగని తన పినతండ్రియని యెఱింగి చిన్నవాఁడు "కక్కా నే నిక్కడపడితిని" అని యెలుఁగెత్తి చెప్పెను. ఆ పలుకును వినియు విఠలు తనచెవులను దాను నమ్మలే

కుండెను. చూపుమేరలోగాని శబ్దము వినఁబడు నట్టి దూరములోగాని బండి లేదయ్యె. మార్గమున నొక్కఁడైనఁ గానరాకుండె. తిరిగి యాపలుకులే వినఁబడెను. తటాలున గుఱ్ఱముదిగి, వెనుకకువచ్చి, బాటయందు పరుండియుండిన మహాదేవునిగాంచి, విస్మయముజెంది, వికలరావా పసిబిడ్డ నెత్తుకొని, గుఱ్ఱమెక్కి, కడువడిగ నేఁగి, ముందుపోవుచుండిన బండిని జేరి, బంటునుదండించి, గోపికాబాయిని నిదుర లేపి, జరిగిన వృత్తాంతంబు తెలియంబలికి, మహాదేవుని నామెచేతి కిచ్చెను. ఆతల్లియొక్క ఆనందము, అపరిమితముగ నుండెను. ఆరాత్రి సమయంబున వికలు బండివెంట రాకుండినను, వచ్చియు నా బాలుని పలుకులాలించకుండినను మన మహాదేవునిగతి యేమయ్యుండునో కదా! ఆకాలమందా మార్గంబున తోడేళ్లు పరిమితముగ నుండెనఁట. ఆక్రూరమృగంబుల నోటఁబడి యుండును గాఁబోలు. "అరక్షితం తిష్టతి దైవరక్షితం" దిక్కులేనివానికి దేవుఁడే దిక్కన్నటులు, భగవంతుఁడే మహాదేవుని గాపాడెను.

మహాదేవరావు, ఆఱువర్షముల వయస్సు గడచు నప్పటికిఁగూడ కంఠ్యములగు క, ఖ, గ, ఘ, ఙ వర్ణముల నుచ్ఛరింపఁజాలకుండెను. ఇందువలన నతనితల్లి మనస్సు మిగుల వ్యాకులముఁజెంది యుండెను. ఆమె సరస్వతింగూర్చి ప్రార్థించుచు వ్రతములను, ఉపవాసముల నతిభక్తితో సలిపెను. సప్తమవర్షంబున నావర్ణంబుల నుచ్ఛరింపఁదొడంగిన బాలునిగని ఆమెమిక్కిలి సంతసించెను. ప్రథమమున మహారాష్ట్రపాఠశాలలో మహాదేవరావు చదువుచుండెను. ఆకొల్హాపురములో రావుబహాదూర్ నానా మోరోజీగారి ప్రయత్నమువలన నాంగ్లేయభాషయందు విద్యనొసఁగు పాఠశాల యొకటి స్థాపింపఁబడియె. వెంటనే మహాదేవరావు ఆపాఠశాలలోఁ జేరెను. మహాదేవరావునకు ముగ్గురు స్నేహితులుండిరి. వారు కీర్తనే వంశము వారు. వినాయకరావు, త్ర్యంబకరావు, బలవంతరావు, అని వారినామములు. వారి తండ్రి కొల్హా

పురము సంస్థానమందు దివాన్‌గానుండెను. మహాదేవరావుతండ్రి ఆయనక్రింద ఖాస్గీ కార్భారిగా నుండెను. అందువలన రాణడేవారు, కీర్తనేవారు, అక్కడప్రసిద్ధ వంశములవారుగనుండిరి. మహాదేవ రావునకు వినాయకరావుకును విశేషమైత్రి. ఇద్దఱును దమ తండ్రులను జూచి మిక్కిలి భయపడుచుండిరి. తమ తండ్రులవలనఁ దమ కేకార్యమైనఁ గావలసి యుండిన వినాయకరావు తండ్రితో మహాదేవరావును, మహాదేవరావు తండ్రితో వినాయకరావును మాటలాడి తమ కార్యముల నెఱవేర్చుకొనుచుండిరి. వీరి మైత్రి వర్షములు గడచిన కొలఁది నతిశయంబయ్యె. వినాయకరావు బరోడా సంస్థానమున నాయబ్ దివాన్‌గాను, తదనంతరము ఇండోరు సంస్థానమున దివాన్‌గాను పని చూచుచుండి 1891 వ సంవత్సరములో మృతి నొందెను. అంతవఱకును వారిరువు రత్యంత స్నేహముతో నుండిరి.

1851 మొదలు 1856 వఱకు కొల్హాపురము

పాఠశాలలో మహాదేవరావుచదువుకొనుచుండెను. పైనఁజదువుట కక్కడపాఠశాల లేక పోయెను. బొంబాయినగరమునకుఁ బోవలసివచ్చెను. అప్పటి స్థితిగతులలో బాలురను బొంబాయికిఁ బంపుటకుఁ దలిదండ్రు లొల్లకుండిరి. కొల్హాపురమునకు బొంబాయి కడుదూరముగ నుండుటవలనను, మార్గము భద్రముగా నందు వలనను, పిల్లలను జాగరూకతతో శ్రద్ధతోఁ జూచువారలు లేకుండి నందునను, బాలురు చెడుటకు దుష్టమార్గము లనేకము లక్కడనుండుటచేతను, ప్రస్తుతపురోపాఖండమునకుఁ దమ పుత్త్రులను విద్యాభ్యాసమునకుఁ బంపుటకుఁ దండ్రు లెట్లు జంకుచున్నారో, అప్పుడు బొంబాయికిఁ బంపుటకుఁ గూడ జనకులకుఁ గడుంగడు కష్టముగనుండెను. ఆ కాలమందంతమాత్రము విద్యవచ్చిన వారలు కూడ నరుదుగనుండిరి. అందువలన సంస్థానముందు జీవనమునకు నావిద్యయే యెక్కువగనుండెను. జననీజనకులు దానితోనే తృప్తిఁజెందుచుండిరి.

కాని, బాలురకు మాత్రము బొంబాయికి వెళ్లి, ఉన్నతవిద్య నభ్యసింపవలయునను సదుద్దేశ్యము ప్రబలముగ నుండెను.

వినాయకరావు తనతమ్ములతోఁ బొంబాయికి వెళ్లి విద్యాభ్యాసము చేయవలయునని యతని తండ్రి నిశ్చయించుకొనెను. అంతట వినాయక రావు గోవిందరావుతో మాటలాడి మహాదేవ రావును దమతోఁ బంపవలయుననియనేక విధముల నతనిఁ బ్రార్థించెను. చిట్టచివరకు గోవిందరావు తనతనయుని బొంబాయికి వారితోఁ బంపుటకు సమ్మతించెను. నలుగురు బాలురును బొంబాయి చేరిరి. వినాయకరావు మహాదేవరావులను పాఠ శాలాధికారులు పరీక్షించి రెండవతరగతిలోఁ జేర్చుకొనిరి; కొన్నిమాసములు గడవకమునుపే మహాదేవరావును బైతరగతికిఁ బంపిరి.

విద్యార్థి వేతనములఁ గైకొనుట

1856 వ సంవత్సరములో మహాదేవరావు బొంబాయి ఎల్ఫిన్‌స్టన్ కలాశాలలోఁ జేర్చుకొనఁ

బడెను. పరీక్షలలో నగ్రగణ్యత్వము నొందుటచే మహాదేవరావునకు నెలకు 10, 15, 20 రూప్యముల విద్యార్థి వేతనము రెండు సంవత్సరములు నిరభ్యంతరముగ వచ్చుచుండెను. బొంబాయి విశ్వవిద్యాలయము 1857 వ సంవత్సరములో స్థాపింపఁబడెను. 1859వ వర్షంబునఁ బ్రథమప్రవేశ పరీక్ష జరుపఁబడెను. మహాదేవ రావాపరీక్షకు వెళ్లి గౌరవముతో జయమొందెను. అదిమొదలాఱు వత్సరంబులు సర్వకలాశాలలో విద్యాభ్యాసము చేసి, మొదటి మూఁడు వర్షములు నెలకు 60 రు. ల వంతునను, కడపటి మూఁడువర్షములు నెలకు 125 రూప్యములవంతునను విద్యార్థి వేతనమును గైకొని బి, యే. పరీక్షయందును, యెల్, యెల్, బి. పరీక్షయందునుఁ గడతేరి పట్టభద్రుఁ డయ్యెను. విశ్వవిద్యాలయ గౌరవములకు మహాదేవరావు పాత్రుఁ డయ్యెను. పరీక్షకు వచ్చిన వారియందఱిలో మొదటి వాఁడుగ పరిగణింపఁబడుటయే కాక మహాదేవరావు 200 రూప్యములు విలువగల పుస్త

కముల బహుమతి నొందెను. విద్యార్థిగానుండి నపుడు మహాదేవరావు విశేషముగఁ దన నేత్రములకుఁ బనిఁ గల్పించుటచే దృష్టికి లోపంబు గలిగెను. కుడికన్ను ముఖ్యముగ నప్పటినుండి నిష్ప్రయోజనముగ నుండెను.

వ్యాసరచన

ఆ సర్వకలాశాలకుఁ బ్రధానోపాధ్యాయుఁడుగ నుండిన సర్ అలెగ్జాండర్ గ్రాంటు దొర మహాదేవరావును మిక్కిలి ప్రేమించుచుండెను. మహాదేవరావు వ్రాయుచుండిన ఇంగ్లీషువ్రాతలు భావగాంభీర్యమును, భాషాప్రవీణతను, వెలిబుచ్చుచుండెను. ఆ వ్రాత కచ్చెరువొంది దొరగారు మహాదేవరావు వ్యాసములఁ గొన్నింటిని, ఇంగ్లాండులో విశ్వవిద్యాలయములకుఁ బంపిరి. వారును, ఆ వ్యాసరచనకు విస్మయముఁ జెంది యపరిమితముగ మహాదేవరావును మెచ్చుకొనిరి.

ఉపాధ్యాయత్వము

తాను విద్యనభ్యసించిన ఎల్ఫిన్‌స్టన్ సర్వకలాశాలలో మహాదేవరావు చరిత్రపండితుఁడు

(History Professor) గా నియమింపఁ బడెను. తాఁ జేరిన రెండుమాసములలో నా కలాశాలలోని పుస్తకభాండాగారమందలి చరిత్రవిషయిక గ్రంథముల నెల్ల నతఁడు సాంతముగఁ జదివెను. ఆయన యిచ్చిన చరిత్రోపన్యాసములు సంపూర్ణములుగను, మనోహరములుగను, జ్ఞానభూయిష్ఠములుగను నీతిబోధకములుగ నుండుటచే నాకలాశాలయొక్క ప్రధానోపాధ్యాయుఁడగు దొర సైతము, విద్యార్థులఁతోఁ బాటు, ఆ యుపన్యాసములను వినుచుండెను. ఇంగ్లీషుభాషను గఱపుటకు సహాయపండితుఁడుగఁ గూడ నతఁడు పనిచూచుచుండెను. నెలకు 400 రూప్యముల జీతమును కలాశాలాధ్యక్షులు మహాదేవరావున కొసఁగుచుండిరి. భాషావిషయక ప్రసంగములందును మహాదేవరావు ప్రజ్ఞ ప్రశంసనీయముగ నుండెను. విద్యార్థులును తోడియుపాధ్యాయులును మహాదేవరావునకు బంగారు గడియారమును గొలుసును తమకాయనయందుఁ గల గౌరవమును మెప్పును సూచించుచు బహుమతి యిచ్చిరి.

పత్త్రికారచన-ఉద్యోగము

మహాదేవరావు బి. యే. పరీక్షలో పట్టభద్రుండైనది మొదలు పశ్చిమ హిందూదేశమందు ప్రాముఖ్యము వహించిన "ఇందుప్రకాశము"ను పత్త్రికకు వ్యాసములు వ్రాయుచుండెను. ఎల్, ఎల్, బి, పరీక్షలో జయమొందిన పిమ్మట మహాదేవరావు విద్యావిషయకాంగమున (Educational Department) మరాతిట్రాన్స్లేటరుగ(మహారాష్ట్రభాషా పరివర్తకుండు) నొక సంవత్సరము పనిచేసి మహారాష్ట్రభాషా ప్రచురములమీఁద విమర్శవ్రాసి సర్కారువారికిని, ప్రజలకును తన యద్వితీయ భాషాపాండిత్యమును వెల్లడించెను. ఆ విమర్శగ్రంథము నేటివఱకును ప్రమాణముగఁ బరిగణింపఁ బడుచున్నది. 1867-68 వ సంవత్సరములో అకల్కోటలో, కార్భారిగను కొల్హాపురములోఁ బ్రధాన న్యాయాధికారిగ(Chief Justice) ను నౌకరిచేసెను. 1869 వ సంవత్సరములో బొంబాయిహైకోరులో అసిస్టాంటు రిపోర్టరుగ మహా

దేవరావు నియమింపఁ బడెను. ఏపనిలో నుండినను, ఆపని నొనరించుట కెంతకాలము పట్టినను, మహాదేవరావు విద్యాప్రసక్తిని విడువలేదు. అంత్యకాలము వఱకును విద్యార్థిగ కాలమంతయు నాయన గడిపెను. నేత్రములు జబ్బుచేసి బాధ మిక్కిలి గలిగినను శాశ్వతముగ దృష్టికి లోపంబు సంభవించినను, ఆ మహాత్ముఁడు విద్యావ్యాసంగమునందే మునిఁగి తేలుచుండెను. 1871 వ సంవత్సరములో బొంబాయి హైకోర్టు అడ్వొకేటు పరీక్షయందు మహాదేవరావు జయమొందెను. మొదటినుండియు విద్యార్థివేతనములను బహుమతులను బొందుచు ప్రతిపరీక్షయందు నగ్రగణ్యుఁడగుటం జేసి మహాదేవరావునకు భారతవిశ్వవిద్యాలయ బిరుదాంకితులలో "యువరాజు" (Prince of Indian Graduates) అను బిరుదొసంగఁ బడెను. ఆసన్మానము నతఁడు కొనవఱకును దన యసామాన్యపాండిత్యముచే నిర్వహించుకొనెను.

పునహానగర ప్రవేశము, న్యాయాధికారము

1871 వ సంవత్సరాంతమందు బొంబాయిలో మూఁడవ ప్రెసిడెన్సీ మేజస్ట్రేటుగ రాష్ట్రదండనాధికారి నియమింపఁబడి కొంతకాల మైనపిమ్మట మొదటితరగతి సబ్ జడ్జియుద్యోగ (అనుగతన్యాయపతిత్వము) మియ్యఁబడి మహాదేవరావు పునహాకుఁ బంపఁబడెను. 1873 వ సంవత్సరములో మహాదేవరావునకు 'ప్రిన్సిపల్ సదర్ అమీన్' ఉద్యోగ మిచ్చి సర్కారువారు నెలకు 800 రూప్యములు వేతనముతోఁ బునహా నగరమందే యతనినుంచిరి. ఆయనపని హైకోర్టు (గరిష్ఠన్యాయస్థానము) వారికి మిక్కిలి తృప్తికరముగ నుండెను. అతని నిష్కళంక వృత్తి, ఋజుమార్గప్రవర్తనము, నిష్పక్షపాతబుద్ధి, మన స్థైర్యము, మహాసామర్థ్యము, న్యాయసూక్ష్మగ్రహణశక్తి, బొంబాయిహైకోర్టువారు గమనించి, ఆయన ప్రతిభ నమితముగఁ బ్రశంసించిరి. ప్రభుత్వమువా రాయనకు 'రావుబహాదూర్' అను పట్ట మొసంగిరి.

1884 వ సంవత్సరములో పునహా స్మాల్ కాజ్ కోర్టు జడ్జిపనికి మహాదేవరావును ప్రభుత్వమువారు నియమించి మాసమునకు 1000 రూప్యములు జీత మిచ్చు చుండిరి. 1886 వ సంవత్సరములో "దక్కన్ అగ్రికల్చరిస్టు రిలీఫుఆక్టు (కర్షకజనానుకూలశాసనము - Decca Agriculturist's Relief Act)" క్రింద మహాదేవరావు స్పెషల్ జడ్జీగా (విశిష్టన్యాయాధికారి) నేర్పడెను. సీమలో ఐ. సి. యస్. పరీక్షలో జయమొంది డిస్ట్రిక్టు సెషన్సు జడ్జిపని మండలన్యాయాధిపత్యము జేయు దొరల కిచ్చుచుండిన యీ పదవి బ్రాహ్మణుఁడగు మహాదేవరావు కిచ్చుటవలన ప్రభుత్వము వారి కాయనయందుఁ గల గౌరవబుద్ధి విశదమయ్యెను. అట్టి పదవి నొందిన మహాదేవరావు కూడ దొరలకన్న మిన్నగ నా వ్యవహారమందు తెలివితేటలు చూపించి ప్రభుత్వమువారికిని ప్రజలకును మాననీయుఁ డయ్యెను. ఆచట్టము యొక్క యుద్దేశము, ఉపయోగము, ప్రయోగము మొదలగు నంశములను విశదపఱచుచు వారు

వ్రాసినతీర్పులు నేటివఱకును వారి పాండిత్యమును బుద్ధిసూక్ష్మమును బహిరంగపఱచుటయే కాక సూర్యప్రకాశమువలె నందఱకు నాచట్టము సుబోధముగను సుగ్రాహ్యముగను జేయుచున్నవి.

రాజద్రవ్య విచారణ సభ్యత్వము - సి. ఐ. ఇ బిరుదు

రాజ్యపరిపాలన సంబంధమైన రాజ్యతంత్ర శాస్త్రము, అర్థశాస్త్రము, నీతిశాస్త్రము మహాదేవరావునకు కరతలామలకమువలె నుండిన సంగతి, ఆయనవ్రాసిన వ్యాసములవలనను, ఇచ్చిన యుపన్యాసములవలనను, ప్రభుత్వమువారికి విదితమైయుండెను. మితవ్యయ నిర్వాహమును గుఱించియు, దుర్వ్యయ నిరోధమును గూర్చియు, రాజస్వమునుగూర్చియు, అత్యంత దుర్గ్రాహ్య విషయములను వివిధపత్రికలలో పలుమారు సుబోధముగ రచించి, అద్వితీయ సాహిత్యమునకు మహాదేవరావు ప్రఖ్యాతిం జెందెను. అందువలననే రాజద్రవ్యవిషయకసభలో (Finance Committe) మహాదేవరావును ప్రభుత్వమువారు సభ్యునిగం

జేర్చుకొనిరి. ఆసభలో మహాదేవరావునర్చిన విశేషసాహాయ్యమును గుర్తెఱింగి ప్రభుత్వమువారు 1877 వ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెలలో సి. ఐ. ఇ (C. I. E.) బిరుదు నొసంగిరి.

శాసననిర్మాణ సభాప్రవేశము

బొంబాయి రాజధానిలోనుండు నత్యున్నత పదవుల నలంకరించిన పాశ్చాత్య ప్రముఖులకన్న మనీషాగరిష్ఠుండై మహాపాండిత్య ప్రతీతిం జెందిన మహాదేవరావును, బొంబాయి గవర్నరుగా(రాష్ట్ర పాలకుండు) నుండిన లార్డు రే (Lord Reay) దొర వారు 1885 వ సంవత్సరములో బొంబాయి శాసననిర్మాణసభలో సభ్యునిగ నియమించిరి. తదనంతరము కలకత్తాలో నుండిన సామ్రాజ్య శాసన నిర్మాణసభకు మహాదేవరావు పంపఁబడెను. రే ప్రభువుగారు తాము పాలకపదవి విడిచి వెళ్లునపుడు, 1890 వ సంవత్సరములో మహాదేవరావును తిరిగి శాసననిర్మాణసభలో సభ్యునిగం జేర్చుకొనిరి. 1893 వ సంవత్సరములో లార్డు

హారిస్ దొరవారు బొంబాయి శాసననిర్మాణ సభలో మహాదేవరావును సభ్యునిగ మూఁడవ పర్యాయము నియమించిరి. మహాదేవరావు యొక్క ధీబలము, వివిధశాస్త్రపాండిత్యము, సమయానుకూల సామర్థ్యము, వ్యవహార వివేకము, తర్కప్రవీణత, ఆంగ్లసాహిత్యము ప్రభుత్వమువారు చక్కఁగ గుర్తెఱింగి, ఆమహాత్ముని సాహాయ్యము కోరినవారైరి. శాసననిర్మాణ సభలం దాయన గావించిన ప్రసంగములు ప్రభుత్వమువారి యభిమానమునకును, గౌరవమునకుఁ బాత్రములుగ నుండెను. ప్రభుత్వమువారికిని, బ్రజాసముదాయమునకును, మహాదేవరావునం దనురాగ సన్మాన విశ్వాసము లధికమయ్యెను. లోకమునందు సహజముగ రాజులచే మెప్పువడసి ప్రజలచే దూషింపఁబడువారు కొందఱును, ప్రజలచే మెప్పువడసి ప్రభువులచే శిక్షితులగు వారు కొందఱును, ప్రజలకుఁ బ్రభువులకును మాననీయులగువారు కొందఱును గలరు. ఇందుఁ గడపటివా రగ్రగణ్యులు. అట్టివారిలో మహాదేవరావే ఉత్తమోత్తముఁడు.

రాజ్యతంత్ర శాస్త్రవిషయక వ్యాసరచన

భారత రాజకీయవ్యయమును గుఱించి విచారించుట కేర్పఱుపఁబడిన రాయల్ కమిషన్ (ప్రభునియుక్తసంఘము - Royal Commission) వారు భారతీయులలోఁ గొందఱసాక్ష్యము కావలయునని కోరినపుడు, హిందూ రాజ్యపరిపాలనలో నత్యున్నత పదవిలో నుండిన దొరవారొకరు శెక్రటరీ ఆఫ్ స్టేటు (భారతీయమంత్రి) గారికి, "మనరాజద్రవ్య సంబంధమైన విషయములను సూక్ష్మగా గమనించి, ఇదమిత్థమని నిర్వచించుటకు సామర్థ్యము గలిగినవాఁడును, విచారణ కర్తలకు నుత్తమమైన సాహాయ్యమొసంగఁగల వాఁడును, న్యాయాధికార పదవిలోనుండిన రాణడె యొక్కఁడే"యని వ్రాయఁగ, గవర్నరు జనరల్ (సర్వరాష్ట్ర పాలకాధ్యక్షుఁడు) గానుండి ప్రతిభా ప్రచండులలోఁ బ్రధానుఁడైన లార్డు కర్జన్ దొరవారు

దాని నామోదించి వీరిని సీమకుఁబంపిరి. మహాదేవరావు వ్రాసిన వార్తా శాస్త్రవిషయక వ్యాసములు (Essays on Economics) లార్డు కర్జన్ దొరవారు పఠించి గ్రంథకర్తతోఁ నేకీభవించి, ఆయనను విశేషముగఁ బ్రశంసించిరి. ఆగ్రంథముపై మహనీయులొసఁగిన ప్రశంసాపత్త్రము లనేకములుండెను. రాష్ట్రపాలకులు, ఉపరాష్ట్రపాలకులు, ఆంగ్లమహాసంస్థాసభ్యులు, (Parliament Members) పాశ్చాత్య దేశపండితులు, అందఱును మహాదేవరావు ప్రతిభను శ్లాఘించిరి.

వివిధశాస్త్ర పరిజ్ఞానము

ఆయనవ్రాసిన వ్యాసము లిన్నియని చెప్పుటకు నలవికాకయున్నవి. ఆవ్యాసములలో, కృషిశాస్త్రము, నానాపారిశ్రామిక విషయములు, అర్థశాస్త్రము, రాజస్వము, మితవ్యయనిర్వాహము, మతసంస్కారము, సంఘసంస్కారము, తత్త్వశాస్త్రము, మహారాష్ట్రచరిత్ర, మొదలగు విషయము లనేకములు చర్చింపఁబడినవి. మానవబుద్ధికిఁ

గోచరమగు సర్వవిషయములమీఁద నామహాత్ముఁడు తనయూహలను వ్రాసియున్నాఁడు. దీనినంతయు గ్రంథరూపముగఁ బ్రచురించిన నెన్నియోపొత్తములగును. ఏవిషయ మెవరికెపుడు కావలయుననినను, మహాదేవునికడ నది సిద్ధముగనుండెను. గ్రంథము లక్కఱలేదు నిఘంటువులక్కఱలేదు, శబ్దరత్నాకరము లక్కఱలేదు, విజ్ఞానసర్వస్వమక్కఱలేదు. సర్వవిజ్ఞానము మూర్తీభవించిన మహాత్ముఁడే ఆమహాదేవరావు.

స్వదేశసంస్థానాహ్వానము

మహాదేవరావుయొక్క ప్రఖ్యాతి విని బరోడాసంస్థానపు దివాన్‌గా నుండిన రాజా సర్. టి. మాధవరావు, బరోడాసంస్థానమందలి ప్రధాన న్యాయాధికార మంగీకరింప మహాదేవరావునడిగెను. నెలకు 2000 రూప్యములు వేతన మిచ్చుటకు సిద్ధముగ నుండినను మహాదేవరా వందులకియ్య కొనక పోయెను. ఇండోరు సంస్థానము దివాన్ గా నుండిన దివాన్‌బహదూర్ ఆర్.

రఘునాథరావాపదవిని వదలినపుడు, ఆ సంస్థానాధీశుఁడగు తుకాజీరావు హోల్కారు గారు నెలకు 3500 రూప్యములు జీతముఁగైకొని దివాన్ పనిని చూడుఁడని మహాదేవరావును బ్రార్థించెను. కాని మహాదేవరావు వినయపూర్వకముగ నసంగీకారమును దెలిపెను. హిజ్ హైనెస్ సాయాజీరావు మహారాజా గైక్వాడ్ గారు కూడ నెలకు 6000 రూప్యముల జీతమును దీసికొని తమ సంస్థానపు దివాన్ పనిఁ జూడుఁడని యనేకపర్యాయములు మహాదేవరావును బ్రార్థించినను ఆయన స్వదేశ సంస్థానములందుఁ బనిఁ జేయుట కిష్టము లేనివాఁడై దాని నంగీకరించక పోయెను.

హైకోర్టుజడ్జీపదవి

బొంబాయి హైకోర్టులో (గరిష్ఠన్యాయస్థానము) న్యాయాధికారిగ నుండిన తెలాంగ్ గారు 1893 సంవత్సరములో కాలగతి నొందినపు డాపదవి మహాదేవరావునకు ప్రభుత్వమువారిచ్చిరి. అద్వితీయమైన ప్రవర్తన, నిష్కళంకమైన ప్రతీతి, అనన్యసామాన్యమైన యౌదార్యము, ఉత్తమకులీనత, ప్రకాశవంతమైన బుద్ధివికాసము, మహాదేవరావును సర్వజన స్తోత్రపాత్రుగా నొనరించెను. అట్టి యున్నతపదవి యామహాత్మున కొసంగుటచే సర్కారువారిని వివిధముల జనులు స్తుతించిరి. ఇండియాదేశమం దంతటను సంతోషము వెల్లివిరిసెను. 15 సంవత్సరములుగ పునహానగరమం దున్నత స్థానమలంకరించి, రాజకీయ, సాంఘిక, పారిశ్రామిక సంస్థాపనముల నేర్పఱచి శ్రద్ధతో నవి చక్కఁగఁ బనిఁ జేయునటులు గమనించుచు, నరిష్టములను దొలఁగఁ జేసి యాసభలను సంరక్షించుచు, ఇక్కట్టులు సంభవించినపుడవలంబించ వలసిన మార్గ ముపదేశించుచు నతి జాగరూకతతో వాని నెల్లఁ గాపాడుచుఁ దన కాలము, ధనము, ఆరోగ్యమునంతయుఁ ధారవోసి నాఁటి పునహానగర ప్రాముఖ్యమునకు, ఔన్నత్యమునకు, ఆధారభూతుఁడైన మహాదేవరావు హైకోర్టు జడ్జీగా నియమింపఁబడె నను సుఖవార్త

పునహా వాస్తవ్యులు విని యానందము, విషాదము ననుభవించిరి. అర్హుఁడైన వానికి యుక్తమైనపదవి యబ్బెనని యానందము, తమనగరమును విడిచి బొంబాయికి వెళ్లవలసివచ్చె నని విషాదమును, పునహా నగర నివాసులకుఁ గలిగెను. పునహానగరమును తన జన్మస్థానముగఁ దలంచి, దానిని విడువలేక, అనేక స్వదేశ సంస్థానములం దత్యున్నతమైన పదవులనుగూడ నిరాకరించి, 15 వర్షములొక్క రీతిగ నా నగర ప్రఖ్యాతికై పాటుపడి అభివృద్ధిం గాంచునటులు చేసిన మహానీయుఁడా పట్టణము వదల వలసి వచ్చినపుడు, ఆయనకును, ఆనగరవాస్తవ్యులకును, హృదయము లెట్లుండెనో కదా! వియోగ మెప్పుడును విషాదకరంబ యగు.

దానప్రశంస

మహాదేవరావు యొక్క యభ్యుదయమునకై పునహా నగరమం దెక్కడఁ జూచినను దీపోత్సవములు, వేడుకలు, మేళములు, బాణాకారములు, విందులు, సభలు, ఉపన్యాసములు, అపరిమిత

ముగ నొకవారము దినములు జరుపఁబడెను. మహాదేవరావు బొంబాయికి వెళ్లినపుడు పునహానగర మందలి విద్యా విషయకములగు ధార్మిక సంస్థాపనములకు 25000 రూప్యముల నిచ్చి తన యుదార స్వభావమును వెల్లడించెను. మహాదేవరావు యొక్క ధర్మ మతిరహస్యము. కుడిచేతితోఁ జేసినధర్మ మెడమచేతికిఁ గూడఁ దెలియకుండు నటులు ధర్మముచేసినవాఁడు మహాదేవరావు. ఆయన పలు పల్లెలయందుండిన ప్రథమపాఠశాలలకు ధనమొసంగుచుండెను. విద్యార్థుల కెందఱకో పుస్తకములఁ గొనియిచ్చుచుండెను. ఒక్కరికైనఁ దాఁ జేసిన ధర్మమునుగుఱించి తెలియుట వారి కిష్టములేకయుండెను. ఎంతధర్మము చేసినను 'ఇంకను జేయుటకు లేకపోయెనని తలంచువాఁడుగాని అయ్యో, నాడబ్బంతయుఁ బోయెనని విలపించువాఁడుగాఁడు. బొంబాయి, పునహా నగరములందుండిన విద్యా, సాంఘిక, ఆస్తిక, సంబంధమైన సంస్థాపనములకుఁ దన మరణానంతరము

25000 రూప్యములు జెందునటులు నిర్ణయించిన మహానుభావుని యుదారస్వభావము సంస్తవనీయముకదా ! చేసినధర్మము కొంచెమైనను, దానిని విశేషముగఁ జెప్పుకొనుట, అందఱు తనను బొగడవలయునని కోరుకొనుట, ఆత్మస్తుతి, పరనింద, కించిజ్ఞులగు పామరులకు స్వభావము. ఆత్మసుఖత్యాగ మొనరించు పరోపకార పారీణులగు ప్రేమస్వరూపులు మహాత్ములు. అట్టి మహనీయులే మార్గదర్శకులు !

నిరహంకారము

అత్యున్నతమైన స్థానమధిష్ఠించినను, ఉత్తమమైన కులమందు జన్మించినను, ప్రశస్తమైన పాండిత్యము కలిగియున్నను, దివ్యమైన ప్రతిభాసంపన్నుఁడైనను, అసామాన్య తార్కికుఁడైనను, అమోఘరచనా కుశలుండైనను, మహాదేవరావునకు డంబమొకింతయైన లేకుండెను. ధనికులు, నిఱుపేదలు, ఉత్తములు, నీచులు, బాలురు, వృద్ధులు, వర్తకులు, హాలికులు, పురోహితులు, రాజులు,

అందఱు కాయనదగ్గఱకుఁబోవుటకు చనువుండెను. ఇదిసమయము, ఇది సమయముకాదని లేక సర్వకాలములందును సర్వజనులకు చొరవయుండెను. అధికారపిశాచగ్రస్తులు, అహంకార రోగపీడితులు, దురభిమానదుర్నయ దూషితులు, అగు సభ్యులవలె విఱ్ఱవీగక, బహిర్ద్వారమందె దండధరులచే మెడఁబట్టి నెట్టింపక, మహాదేవరావు సమస్తమైన వారిని సమాదరించుచుండెను. ఆత్మహితైక పరాయణత్వమే సామాన్యజన స్వభావము. లోకహితైక పరాయణత్వమే మహాత్మ స్వభావము. మహాదేవరావునకు సమదృష్టి సమధికముగ నుండెను. ఏసమాజమందైనను, ఏసమూహమందైనను, ప్రథమపీఠ మలంకరింపవలయునని గాని, ప్రథమవక్తగ నుండవలయు ననిగాని, అగ్రగణ్యత్వముఁ బొందవలయునని గాని మహాదేవరావునకుద్దేశ్యము లేకుండెను. ఏసభయందైనను, అందఱు మాటలాడు వఱకుఁ దానూరకుండుచుండెను. మాటలాడఁదలంచిన వారలందఱును దమకుఁదోఁచినది తాము

నేర్చినది ముచ్చటించిన పిమ్మట మహాదేవరావు లేచి ప్రసంగించ మొదలిడుచుండె. విషయమంతయు సాంతముగఁ జెప్పితిమని సామాన్యు లనుకొనినను మహానుభావుఁడు గానఁ గ్రొత్తసంగతులను గ్రొత్త ఫక్కిని మహాదేవరావు వచించుచుండెను. సామాన్యుల బుద్ధికిఁగోచరముగాని విషయములు మహాత్ములబుద్ధికి గోచరమగుచుండును. మహాదేవరావునకు తన సర్వోత్కృష్టమైన సామర్థ్యము తెలియనే తెలియదు; తానుగొప్పవాఁడని స్వప్నమందైన గుర్తెఱుంగఁడయ్యె. అందువలననే తాను వ్రాసినవ్యాసములు, వానిని గ్రహించుటకుఁగూడ శక్తిచాలని తనమిత్రుల విమర్శకుఁ బాత్రములుగఁ జేయుచుండెను. వారు సూచించు సవరణలు గ్రాహ్యములుగావని యెఱింగినను వారితో వాదము సల్పక వారిసవరణల నంగీకరించినట్లు మౌనము ధరించి, ఊఁగొట్టి తలనాడించుచుండెను. వాదించిన వారికించిజ్ఞత్వము బయలుపడును. తన యాధిక్యము స్పష్టమగునుగాని యట్టిపని కతండొల్లకుండె. వారి

నుడువులలో మంచినంతయు గ్రహించుచుండెను. చెడుగునంతయు విసర్జించుచుండెను. కాని యొక్క మాటనైన వారి మనస్సున కాయాసము గలిగించునటులు పలుకకుండెను. ఇదియెట్టి సత్స్వభావమో యారయందగియున్నది.

సహనము, శాంతము

ఆయన సహనము ప్రశంసనీయము. 1896వ సంవత్సరములో హైకోర్టు జడ్జి పదవిలోనుండి మహాదేవరావు, ఒక ముఖ్యమైన దావాలో తీర్పు వ్రాయుచుండిన సమయంబున నొక విద్యార్థి, ఆయన కడకువచ్చి సంఘసంస్కారవిషయముం గూర్చి ప్రసంగించఁ గడంగెను. ఆతీర్పు నవలనుంచి యావిద్యార్థి చెప్పవచ్చిన దంతయు సాంతముగ విని, వాని ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరములు చెప్పి, వాని యవ్యక్తమును వానికిఁ దెలియం బలికెను. రెండుగంటల కాలము వానితో వాదము సలిపి వాఁడు చేసిన పిచ్చిప్రసంగమునకుఁ గోపగించుకొనక సరియైన ప్రత్యుత్తరములిచ్చి వానినిఁ

దృష్టిపఱచి పంపి, తన పనినెత్తుకొనిన మహాదేవునకును, ఇతరాధికారులకును, గల తారతమ్యము సహనమే కదా? సకారణముగఁ బ్రసంగించి క్రమముగ నుత్తర ప్రత్యుత్తరముల నొనరించి సిద్ధాంతీకరించి ప్రతిపక్షి నోరెత్తుటకు వలనులేకుండఁ జేసి తన సిద్ధాంతమును స్థాపించుట న్యాయముకాని, అధికారముఁజూపి 'నామతమవలంబించెదరా సరే, అవలంబించకపోయితిరా, మీపాట్లు కుక్కలుకూడ పడవు, చూడుఁడు' అని మీసములందువ్వి, ఎలుఁగెత్తి బల్లగ్రుద్ది నొక్కి వక్కాణించుట యధర్మము. తనమతము నొప్పుకొనకపోయిన మాత్రమున నట్టివారిని ద్వేషించుట నీచత్వమును సూచించును. మహనీయులకు ద్వేషబుద్ధియేజనింపదు. మహాదేవరావునకు, అందఱును మిత్రులే. ఆయనను విపరీతముగ దూషించెడు వారలయెడఁ గూడ, ఆయనకుఁ బగ, ఆగ్రహము మనస్సునఁ గూడఁగలుగకుండెను. ఈర్ష్యాసూయలు, ఆయన స్వభావమున శూన్యములు. సంఘసంస్కార, మతసంస్కారములందు,

ఆయనకుఁగల యభిప్రాయములను ఖండింపుచు పచ్చిపచ్చిగ దూషించుచు ద్వేషులు వ్రాసిన విషయములుగల వార్తాపత్రిక లనేకములను, ఆయన పఠించియుఁ గలఁతనొందక ఓర్పుతో, నిశ్చలమైన మనస్సుతో శాంతివహించియుండెను. ఆయన జీవితకాలమునం దంతయు నొక్కపర్యాయమైన నామహాత్ముఁడు, రోషముగాని, ద్వేషముగాని, దూషణగాని సూచించు నొక్కపదమైన తననోటఁ బల్కకుండెను. ఆహా! ఎట్టిపవిత్రమైన జీవితము!

ద్వేషులదూషణము విపరీతమైనపుడు "నాయభిప్రాయముల నేల యపార్థము చేసికొనుచున్నారో నేనూహింపఁజాలకున్నాను. బహుశః నేను పొరపాటుబడితిని గాఁబోలు; వారిమార్గము సరియైనది కాఁబోలు; నేను సరియైనదానినే చేయుటకుఁ బ్రయత్నించెదనని భగవంతునికిఁ దెలియదా?" యని మహాదేవరావనుకొని "ఒకనాఁడు తుకారా మొకకాఁపువాని చేను ధర్మార్థముగఁ

గా పాడుటకు సమ్మతించి, చేనిదగ్గఱ, జొన్నకంకుల మీఁదఁ బక్షులువ్రాలి గింజలు దినిపోకుండఁ జేయుటకుబదులు, ఇచ్ఛానుసారము పక్షులు జొన్నకంకులలోని గింజలు దిననిచ్చుచుండి కడపట కాపువానికొంపఁ గూల్చెను.” అని తుకారాం చరిత్రయందలి విషయమును దనమిత్రులతోఁ జెప్పుచుండెను.

మిత్రత్వము

ప్రథమపరిచయమప్పుడు క్రొత్తవారికి మహాదేవరావు మితభాషిగను మోటుగను గనఁబడుచుండెను. విశాలమై, ముందఱికి వచ్చియుండు ఆయనయొక్క లలాటము, స్ఫురద్విగ్రహము, స్థూలమైనమూర్తి, ప్రతివానికిని మనసున నాటుచుండెను. పరిచయ మతిశయించినకొలఁది, అట్టి నాగరకత కలవాఁడు, ధర్మబుద్ధికలవాఁడు, దయకలవాఁడు మఱియొకఁడు లేఁడని తెలియవచ్చుచుండెను. స్నేహితులకాయన ఔదార్యము, సహనము, నిష్కాపట్యము, గాంభీర్యము చక్కఁగఁ

తెలియవచ్చుచుండెను. మహాదేవరావుకన్న నిగర్వి, స్వప్రయోజన మెఱుంగనివాఁడు, సాధువు, అమాయకమైనవాఁడు, మఱియొకఁడు లేఁడు. మైత్రికిఁ బాత్రుఁడు.

క్షమాగుణము

సహనమునకుఁ దోడు క్షమకూడ, ఆయనయం దుండెను. హైకోర్టు జడ్జీపదవిలో నుండఁగ చెన్నపురియందు జరిగిన దేశీయమహాసభకు మహాదేవరావు రాఁదలంచి మొదటితరగతి బండి నెక్కి రైలుమార్గమున షోలాపురము స్టేషన్ వఱకు వచ్చెను. ఆస్టేషన్‌లో బండి కొంత కాలము నిలుచుటచే మహాదేవరావు బండిదిగి ప్లాట్‌ఫారముమీఁద నటునిటు నడుచుచుండెను. ఆస్టేషన్‌లో నొక పాశ్చాత్యదేశస్థుఁడు పై మొదటితరగతిబండి నెక్కి, ఆ బండిలోనుండిన సామానులు స్వదేశస్థునివని యెఱింగి బండి గవాక్షముగుండ మహాదేవరావుయొక్క సామానులను, క్రిందికిఁబడవైచెను. మహాదేవరావు

యొక్క బంటు జరిగినవృత్తాంత మాయనకుఁ దెలిపెను. ఆమహాత్ముఁ డతి శాంతముతో "సరే! నే నతనితో నుండుట కతని కిష్టము లేదని తలంచెదను. నాసామానులను నీబండిలో పెట్టుకొనుము. నాకు నీబండిలోనే యెక్కువ సుఖముగా నుండును" అని తనబంటుతోఁ బలికెను. అదే రైలులో గోఖలే మొదలగు మహాదేవరావు యొక్క మిత్రులు వచ్చుచుండిరి. మహాదేవరావు, అంతటితో నది యణఁగిపోవునని తలంచినను నట్లు పరిణమించక పోయెను. మిత్రు లాయనకు జరిగిన యవమానమున కాగ్రహముఁ జెంది ఆ విషయమును స్టేషన్ మాస్టరుతోఁ జెప్పిరి; కాని, ఆ యుద్యోగస్థుఁ డా విషయమునందుఁ బ్రవేశించుటకు నిరాకరించెను. ఆ స్టేషన్ మాస్టరును ఆ అయిరోపాదేశస్థుఁడును మహాదేవరావు బొంబాయి హైకోర్టుజడ్జిగారని యెఱింగి చేతులు పిసికికొని, కలఁతనొంది ఆయనదగ్గఱకు వెళ్లి అతి వినయముతో నిద్దఱును పెక్కు క్షమాపణలను వేడి

కొనిరి. మహాదేవరా వావిషయమునకుఁ దన మనసునందు చోటీ యియ్యకుండెను. దానినప్పుడే మరచిపోయెను. అయిదుసంవత్సరములు గడచిన పిమ్మట నాతెల్లదొర పెన్షన్ దీసికొని తనదేశమునకు వెళ్లునపుడు మహాదేవరావు కొకయుత్తరము వ్రాసెను. అందులో మఱల క్షమాపణ వేడికొనుచు మహాదేవరావు యొక్క సహన క్షమాగుణముల నపరిమితముగఁ బ్రశంసించి "ఇండియాదేశములోఁ బనిఁ జేసినంతకాలములో మీయొక్కరి దగ్గఱ సదుపదేశమును బొందితిని" అని తనభావమును విశదపఱిచెను. ఇట్టి దృష్టాంతము లనేకములు కలవు.

మాతృదేశప్రేమ, జాతీయత

ఆయన శాంతము, దేశాభిమానము, పరోపకారము, పట్టుదల, సాధువృత్తి, భక్తి, ఆయన గొప్పతనమునకు నిమిత్తములు. ఆయనసన్నిధి మహాపవిత్రము. ఆయన ప్రవర్తనము పూజనీయము. ఆయన మనస్సు మహనీయము. ఆయన మాతృదేశ

ప్రేమ అద్వితీయము. ఆమహాత్ముఁడు రాజకీయ, సాంఘిక, పారిశ్రామిక, నైతికమత, విద్యావిషయములందు సంస్కారములను గావించినవాఁడు; మహావిద్వాంసుఁడు; కార్యాసక్తి గలవాఁడు. ఆయనకు సర్వకాల సర్వావస్థలయందు మాతృదేశాభివృద్ధివిషయక భావములే మనమునఁ బెనంగుచుండెను. మాతృదేశ శ్రేయస్సునకే ఆయన విశేషముగఁ బాటుపడెను. ఆయన ఇండియాదేశపు ప్రాచీనౌన్నత్యమునకు నుప్పొంగుచు వర్తమాన భవిష్యద్వర్ధనమునకై నానావిధ సంస్కారములందు నిరుపమానమైన చుఱుకుఁదనముతోఁ గృషి సేసెను. ప్రస్తుత స్థితిగతులలో దేశముయొక్క పురోవృద్ధికై కార్యములు సల్పుటకుఁగల నిరోధములను బ్రిటిషు ప్రభుత్వమునందు మన దేశస్థులకుఁ గల విశేషసదుపాయములను, సంపూర్ణముగాను, స్పష్టముగాను, మహాదేవరావు గ్రహించెను. అనేక శతాబ్దములనుండి నిదురమత్తునెందిన ఇండియాదేశమునకు బద్ధకము పోఁగొట్టి, మహా

త్తరమైన యాదర్శములను జూపించి, ఉత్తమస్వభావమునకుఁ బ్రోత్సాహము కలుగఁజేసి, ఆత్మగౌరవము, న్యాయము, సత్యము, సమత మొదలగు సద్గుణములను బోధించి, భారతీయ ప్రజలు శ్రేష్ఠమైన యేకజాతివా రగునటు లొనర్పవలయునని మహాదేవరావునకు విశేషాభిలాష యుండెను. ఈ కోరిక కొనసాగుటకుగా నెన్నిమార్గములు గలవో వానినన్నిటిని గమనించి శక్తి వంచన లేకుండునటులు తన మనోరథసాఫల్యమునకై విశేషముగఁ బనిజేసెను. తనవాంఛ నెఱవేరుటకే దైవికముగా నిండియా దేశంబునకు బ్రిటిషుపరిపాలన సంభవించెనని దృఢముగా మహాదేవరావు నమ్ముచుండెను. బ్రిటిషు ప్రభుత్వమునందు, ప్రజాసముదాయమున కభివృద్ధికలుగుటకు మహత్తరమైన సదుపాయములు గలవనియు, యశోపేతమైన భవిష్యత్కాలము కలుగుటకు, తరుణములను గనిపెట్టి మన వాస్తవస్థితిని గమనించి కర్తవ్యమును ధర్మబుద్ధితో జరుపవలయుననియు, ఆయన

తనమిత్రులతోఁ జెప్పుచుండెను. ఈ నమ్మకము తోడనే ఆయన పట్టుదలతో తీవ్రముగ సంస్కారమునకై పాటుపడెను.

సంస్కరణ ధురీణత

సత్యమును స్థాపించుటకును దుర్మార్గముల నున్మూలించుటకును ననేకులు సంస్కర్తలు మన దేశములోను, ఇతరదేశములలో నుద్భవించి సంస్కారముల నుపదేశించి, ఎట్టి యాపదలు సంభవించినను సత్యమని నమ్మినదానిని బహిరంగపఱచుటకుఁ బ్రేరేపించుచుండిన యంతరాత్మకొఱకెన్ని తీవ్రబాధలనైన మహాసాహసముతో ననుభవించినటులు ప్రపంచ చరిత్రము ఘోషించుచున్నది. అంతరాత్మప్రేరేపణవలననేగాక, మనమందఱ యొక్కజాతివారమగుటకు సంస్కారము లేకుండ సదుపాయము లేదని అతనిబుద్ధికి విశదమగుట వలనను, మహాదేవరావు సంస్కర్త యయ్యెను. మతవిషయకములగు నమ్మకములను గుఱించి, సాంఘికాచారములను గూర్చి కలహించి

ఇతరుల మనస్సు నొప్పించుట, అట్టినొప్పి కలిగించుట కెట్టిమార్గముండినను, మహాదేవరావుయొక్క స్వభావముకాదు. ప్రపంచచరిత్రమును జక్కఁగఁ జదివి అందుండు మంచినంతయు గ్రహించి స్వదేశస్థులకుఁ ద్రోవచూపుట కుపయోగించుచు స్వదేశోద్ధారకముకొఱకే పాటుపడుటకు మహాదేవరావు గడంగెను.

విగ్రహారాధనము

మహాదేవరావునకును, ఇతర సంస్కారులకు నుండు వ్యత్యాసము గమనించవలయును. రాజా రామమోహనరాయి విగ్రహారాధనను నిందించెను. కారణమారయ వారిబుద్ధికి ప్రతిమార్చన మధర్మమైనదనియు సత్యమునకు విరుద్ధమైనదనియుఁ దోఁచెను. మహాదేవరావును విగ్రహారాధన నంగీకరింపలేదు. ఎట్టివిగ్రహారాధన? నీతిమత ప్రవర్తనావలంబనమునకు జాతీయతాభివృద్ధికి, భంగమొనరించెడు తుచ్ఛములైన మూఢవిశ్వాసముల కాస్పదము నిచ్చునట్టి విగ్రహారాధనమును

మహాదేవరావు సమ్మతించలేదు. అభివృద్ధికనుకూలమై ఆధ్యాత్మిక గమనమునకు సహాకారమై చిత్తైకాగ్రతకాధారమై, ఉత్తమనీతి ప్రబోధమునకాస్పదమై, భగవద్భక్తి కాలవాలమై, శమదమాది సద్గుణసంపాదనమునకు సదుపాయమై, సాధువులచే నొనరింపఁబడు ప్రతిమార్చన మహాదేవరావున కనంగీకారముకాదు గాని బింబార్చన మంత యుత్తమమైనది కాదని ఆయన యభిప్రాయము. ఇంతయేల? జాతీయతాభివృద్ధికి భంగము గావింపని బింబార్చనను మహాదేవరావు ఖండించినటులు గన్పడదు. వామాచారము నీతిబాహ్యముగాన మహాదేవరావు దానిని ఖండించెను; పోలేరమ్మ అంకమ్మ మొదలగు దేవతలను బ్రతిష్ఠించి జాతరలను పేరుతో జీవహింస సలుపుట అక్రమమని యూహించి దానిని నిందించెను. "ఏకమేవాద్వితీయం" అను నుపనిషద్వాక్యము, "సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్యమామేకం శరణంవ్రజ" అను భగవద్గీతావాక్యము, బోధించు నుత్త

మోపదేశముతోఁగూడ ననేక దైవములను నమ్ము మతము ఉద్భవించెను. ఈశ్వరుఁడొకఁడే యను భావమునకును, ననేకదైవముల నారాధించెడు నాచారమునకును గల వ్యత్యాసము బుద్ధిని భంగపఱచు చిక్కువలె, మతసంబంధమైన జీవితమును గమనించు ప్రతి విద్యార్థికిని గనఁబడుచున్నది. "......ఈశ్వరుఁ డొకఁడే యను మతమునకుఁ దోడుగ నొక్కదైవమునే యారాధించు నాచారము లేకుండుట,ఎవ్విధముగఁ దటస్థించెనో యను ప్రశ్నను దా నడుగుకొనెను......ఈ ప్రశ్నము యెవరికి వారు విచారించుకొనవలయునని మిమ్ములఁ బ్రార్థించుచున్నాను. ఈదినము నామట్టుకు నేను దానికి జవాబు విశదపఱుపఁజాలను. ఏలయన బహుకాలమునుండి దానివిషయమై నేను తలంచుచున్నను నాచిక్కును విడదీయుటకు సయుక్తికమై సంగతమైన మార్గము నే నింకను గనుగొనఁజాలకున్నాను." అని మహాదేవరావు 1896 వ సంవత్సరము శెప్టంబరు తే 27 దిన రాజారామమోహనరాయి విషయమై ప్రసంగించుచుఁ బలికెను.

సాధువులమార్గము

1895 వ సంవత్సరములో బొంబాయి ప్రార్థన మందిరముయొక్క వర్ధంతినాఁడు మహాదేవరావు "హిందూదేశపుసిద్ధులు, సాధువులు మొదలగు ప్రవక్తలమతమే అవలంబనీయమనియు మహీపతి వ్రాసిన భక్తుల చరిత్రలో నూర్గురు భక్తశిరోమణులు గలరనియు, వారలలో నేఁబదిమంది మహారాష్ట్రదేశస్థు లనియు నితరులు ఇండియా దేశములోని యితరభాగములవారుగా నుండి రనియు, వారిలో స్త్రీలును, మహమ్మదీయులును, బ్రాహ్మణులును, బ్రాహ్మణేతరులును గలరనియు, బ్రాహ్మణేతరులలో, కసాయివాండ్రును, నూలు వడికెడువాండ్రును, కంసాలివారును, మంగలవాండ్రును, రాజులును, వర్తకులును, యుద్ధభటులును, గలరనియు, వారివినయము, విజ్ఞానము పవిత్రజీవితము, సాధువృత్తి, అనన్యభక్తి, స్త్రీలు పురుషులని లేక, హిందువులు మహమ్మదీయులని లేక, అన్నితెగలవారికి, హృదయములందు నాటుకొని,

వారియెడ గౌరవము విశ్వాసము నధికముగఁ గలుగఁజేసెననియు, జాతిమతభేదములు లేక అందఱు నాదరించునట్టి సర్వసామాన్యమైసర్వాంగీకారమైన మార్గము వారవలంబించి రనియు, అట్టి సర్వసామాన్యమైన స్వభావము లేనందుననే ప్రార్థన సమాజములు, ఆర్యసమాజము, బ్రహ్మసమాజము భారతీయుల హృదయముల నింకను జలింపఁ జేయుట కోడిపోయినవనియు, ఆ సాధువులప్పుడప్పుడు జన్మించి 5, 6 శతాబ్దములకాలము కలహములుగాని, హింసలుగాని, ఉపద్రవములు గాని, దేశభ్రష్టతగాని, ప్రాణత్యాగములుగాని, ఎట్టి విపత్తులుగాని, ఎట్టి మనోవైషమ్యములు గాని, సంభవించుట కాస్పదము లేనటులు వారిజీవితముల గడపి, ఎవరికివారు, వారికిఁదోచిన మార్గమవలంబించి దేశీయులయొక్క హృదయములను వికసింపఁజేసిరనియు మనలో భగవద్భక్తి, ఎవ్విధమున నిశ్శబ్దముగఁ బనిసేయుచున్నదో, అదేవిధముగ వారును నెట్టి యాడంబరము లేక, ఆత్మస్తుతి

లేక తమపనిని నెఱవేర్చుకొనిరనియు, సంస్కృత భాషకే ప్రాధాన్యమియ్యక దేశభాషల నభివృద్ధి నొందించుట, వైదికకర్మలు, వ్రతములు మొదలగు శుష్కాచారములు ప్రాధాన్యములని యతిశయోక్తిగా నొనరింపక, వానివలనఁగలుగు మనోనిర్మలత్వము, శ్రద్ధ, భక్తి, ప్రేమ మొదలగు గుణముల సంపాదనమునకుఁ బ్రాధాన్యమిచ్చుట, హఠయోగ సంబంధమైన నిష్ఠురకర్మల నొనరింపక జ్ఞానమును సంపాదించుట, వర్ణాశ్రమాచార నియమముల నుల్లంఘింపమినా నిర్బంధమును తగ్గించుట, శక్తి మొదలగు మహారౌద్రదేవతల నుపాసించి నరులను పశువులను బలియిచ్చెడు నపవిత్రములును నమానుషములును నగు కృత్యములు సలుపకుండుట, అనునైదు ధర్మములనాభక్తులు బోధించిరనియు, ఉత్తమ స్థితిని జెందిన నానక్, కబీరులు తప్ప మిగిలినసాధుపులందఱు విగ్రహారాధనమునకుఁ బ్రతికూలురు గాకపోయినను, అనేక దైవములను గొల్చుట కూడదని గట్టిగ వారి మత

మనియు" చెప్పిరి. ఇంతియకాక భగవంతుఁడు మానవులతోఁ గలసిమెలసి యుండెనను కథలు పలుమారు విపరీతస్వభావము కలవిగా నుండినను భక్తులతో మాటలాడి సంచరించి ఆనందము గలిగించెడు వాత్సల్యముగలవాఁడు భగవంతుఁడను వివేకము మనకు మహత్తరమైన భాగ్యమనియు, ఆ సాధువుల మార్గమే యవలంబనీయమనియు, మహాదేవరావుగా రాదినమున నుడివిరి. ఇందువలన మహాదేవరావుయొక్క సంస్కారఫక్కి విశదమగుచున్నది. విగ్రహారాధన విషయమున వారి యభిప్రాయము కూడ నూహింపఁదగియున్నది.

సాధువుల ప్రతిమార్చన

'మహారాష్ట్రదేశపు సాధువులు, ప్రవక్తలు' అను శీర్షికతో వ్రాయఁబడిన వ్యాసముతోనొక్కొక సాధువు నొక్కొక యవతారమునం దధికానురాగము కలిగినవాఁడై, ఆయాకారమును ననన్య భక్తితో నర్చించుచుండెననియు, రామదాసు భగ

వంతుని - రాముని - నామరూపములఁ బూజించె ననియు, ఏకనాథ, జయరామస్వాములు భగవంతుని - కృష్ణుని - నామరూపములతో నారాధించి రనియు, తుకారాం, నామదేవులు 'విఠోబ' అను నభిధానముతోను, నరహరి సోనార్, నాగనాథులు శివుఁడనియు, జనార్దనస్వామి, నరసింహ సరస్వతి, దత్తాత్రేయుఁ డనియు, మోర్యాగోసాయి, గణేశ నాథుఁడు గణపతి యనియు భగవంతుని నారాధించుచుండిరనియు, వీరు భగవదాలయములకుఁ బోవుట, అందుండు మూర్తి వారి కిష్టమైన నామ రూపములతో వారికి దర్శనమిచ్చుట, వారి చరిత్రలలో నుండినటులును, మహాదేవరావుగారు వ్రాసిరి. ఉత్తమమైన పరమాత్మయొక్క యవతారస్వరూపములు కాని విగ్రహముల యారాధన మాత్రే పించఁబడెననియు, విగ్రహారాధన భక్తి కుదురుటకు నిమిత్తమాత్రముగ నాసాధువులుపయోగపఱచు కొనుచుండిరనియు, అందు వ్రాయఁబడియున్నది. ఇందువలన మహాదేవరావున కెట్టి విగ్రహారాధన

యంగీకారమో స్పష్టమగుచున్నది. సాధువులచేఁ జేయఁబడిన విగ్రహారాధనమును, సాధువుల కార్యములను, సమర్థించవలసి వచ్చినపుడు ఖండించుటకును, నిందించుటకును, నశక్యమయ్యెనని కొందఱు సంఘసంస్కారులు నుడివినను మహాదేవరావునకు మాత్రము శిలాలోహదారు విగ్రహములు కాని భగవదవతారస్వరూపారాధన మంగీకారమేయగు నని చెప్పనగును. "అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే। తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహం" అను గీతావాక్యమును "ఏకం సద్విప్రా బహుధా వదన్తి" అను నుపనిషద్వాక్యమును మహాదేవరావునకుఁ బ్రమాణ వచనములుగ నుండినటులు భావింపనగును.

దినచర్య

ఆయనజడ్జీగా (న్యాయాధిపతి) నుండినప్పుడు ఉదయము 6-30 గంటలకు నిద్రమేల్కొని అర గంటకాలము షికారీ వెళ్లుచుండెను. తిరిగివచ్చి పదిగంటలవఱకు తీర్పులనుజెప్పి వ్రాయించు

చుండెను. అరగంట విరామముతీసికొని భుజింప వెళ్లి భోజనానంతరము న్యాయస్థానమునకుఁ జని 5 గంటలకు కోర్టువదలి రెండుమూఁడుమైళ్లు నడిచి ఇల్లుచేరుచుండెను. పిమ్మట వార్తాపత్రికలఁ జదువుచుండెను. ఆయన ప్రత్యాంగ్లేయ, స్వదేశ, వార్తాపత్రికలకు వ్యాసములు వ్రాయుటయే కాక ప్రతి పత్రికను జదువుచుండెను. తరువాత నేదో పుస్తకముచదివించి వినుచుండెను. రాత్రిభోజనమైన పిదపఁ బడకటింటికిఁజని, అక్కడను భార్య యేదో చదువఁగ నొకటిరెండుగంటలు వినుచుండెను. అన్ని సమయములందును ననేకు లాయనను జూడ నచ్చుచుండిరి. వారితో నానావిషయములంగూర్చి ముచ్చటించుచుండెను. ఆదివారములందును సెలవు దినములందును, గంటల కొలఁదిఁ గూరుచుండి వ్యాసములను, ఉపన్యాసములను, జెప్పివ్రాయించుచుండెను. సీమనుండి క్రొత్తగావచ్చెడు మంచి పొత్తములఁ జదువుచుండెను. సర్వకాలములందును మహాదేవరావు పనిచేయుచునే యుండెను.

ఆయనకు విశ్రాంతి మృత్యువువలెనుండెను. ఎంత యెక్కువ పనిచేసిన నంతవిశేషము సంతోషమాయనకుఁ గలుగుచుండెను.

కాన్ఫరెన్సులు

ప్రతిసంవత్సర మక్కడక్కడ జరుపఁబడు ప్రావిన్షియల్ కాన్ఫరెన్సులు, ఇండస్ట్రియల్ కాన్ఫరెన్సులు (రాష్ట్రీయపరిశ్రమసభలు) మహాదేవరావుయొక్క యుపదేశము వలననే యంత జయప్రదముగ నొనరింపఁబడుచుండినవి. రాజకీయ సంస్కారులకుఁగూడ, ఆయన యుపదేశము శ్రేయస్కరమయ్యెను. ఆయుపదేశమును బొందిన గోపాలకృష్ణగోఖలే యెంత మహానుభావుఁడయ్యెనో, ప్రభుత్వము వారి గౌరవవిశ్వాసములకెట్లు పాత్రుఁడయ్యెనో లోకమునకంతయు విదితమే. 1870 వ సంవత్సరము మొదలు 1901 వ సంవత్సరము వఱకు భారతదేశీయమైన ప్రత్యుత్సాహపూరితోద్రేకమునను, శాసనానుకూలమై న్యాయానుసారమై, ధర్మప్రబోధమై, ప్రభుభక్తి

పూరితమైన మార్గమును జూపి, దేశసౌఖ్యావహా మైన కట్టుబాటులు కలుగునటులు సభలను, సంఘములను, సమాజములను. ఆయన నడిపించు చుండెను.

సార్వజనికసభ, దక్కనుసభ

పునహాసార్వజనికసభకు మహాదేవరావు ప్రాణముగనుండెను. జనులయొక్క శ్రేయస్సును గోరి సార్వజనికసభాపత్రికయందు మహాదేవరావు వ్రాసిన వ్యాసములకు లెక్కయే లేదు. ఈ సభలో మహాదేవరావు సంబంధము గల్పించుకొని పనిచేసినంతకాలము తదర్హాగౌరవమును ప్రభుత్వమువారు చూపించుచుండిరి. మహాదేవరావా సభతోడి జోక్యము వదలుకొనినతోడనే దానికి పరాభవము విశ్వాసభంగము సంభవించెను. 1876–77 వ సంవత్సరములో క్షామము సంభవించినపుడు, మహాదేవరావాసభలోనుండి ప్రోత్సాహము కలుగఁజేసినందునఁ బైసభవారా కాటకములో నొనరించినసాహాయ్య మపరిమిత

ముగనుండెను. ఆయన పైసభవదలిన కొంతకాలమునకు 'దక్కనుసభ' అను పేర నొకసంఘమేర్పడెను. దీనికిని మహాదేవరావు హృదయము వంటివాఁడై యుండెడు. ఈసభయును 1898 వ సంవత్సరములో సంభవించిన క్షామమునప్పుడు ఘనమైన యుపకార మొనరించుట కామహాత్ముఁడే కారకుఁడు. ప్రస్తుతము బంకూరాలో క్షామపీడితులకుమహోపకార మొనరించుచున్న "శ్రీరామకృష్ణమిషనువారును" మహాదేవరావువలెఁ దోడి ప్రాణులయెడ నపారకారుణ్యము కలవారలేకదా! వాత్సల్యమే మహాత్ముల స్వభావము.

పారిశ్రామికోద్యమములు

పడమటి ఇండియాదేశమందలి దూది మొదలగు యంత్రశాలలను మొదట స్థాపించిన మహానీయులకు మహాదేవరావు సదుపదేశముల నొసఁగుచుండెను. స్వదేశీయార్థికస్థితి విషయమునుగూర్చి యాయనకుఁగల విస్తారపాండిత్యము, స్వల్పధనము, నూతన పరిశ్రమ సంస్థాపనములకు వినియోగ

పడుచుండెను. ముఖ్యముగా, ఆయనప్రయత్న
సాహాయ్యముల వలననే పునహా నగరమందు కాగి
తము చేయుటకు, ప్రత్తి, పట్టు వడుకుటకును,
యంత్రశాలలు, లోహ వస్తు కరణాగారములు,
కమర్షియల్ మర్కంటైల్ బ్యాంకులు (వాణి
జ్యాధికృత్యుపకృతి నిధులు) స్థాపింపఁబడినవి.
ఇండియాలో నన్ని భాగములలో నుద్భవిల్లిన పారి
శ్రామి కోద్యమములు మొదలిడిన వారలంద
ఱును మహాదేవరావుతో నాలోచించు చుండిరి.
ఇండియాదేశపు చేతిపనులు, వృత్తులు, నాశన
మైనవనియు, వ్యవసాయ మొక్కటే యభివృద్ధిఁ
జెందినందున నన్నివృత్తులవారును స్వవృత్తులను
విడనాడి భూమిని దున్నుకొనియైన బ్రతుకుటకు
మార్గము చూచుకొను చున్నారనియు, విద్య,
నెమ్మది, ప్రాణవిత్తముల రక్షణము, కలుగఁజేసిన
బ్రిటిషు పరిపాలన మంతటితోఁ దృప్తినొందక
క్షీణించుచున్న, రూపుమాసి పోవుచున్న, చేతి
పనుల పునరుద్ధారణ మొనరించి, నైసర్గిక ద్రవ్య

సాధనముల నభివృద్ధిఁజేసి దేశమును భాగ్య
వంతముగమార్చి, వృద్ధి లేక నశించు చుండెడి
నాగరకతయందుఁ బ్రాణము గల్పించి, దేశ
దౌర్భాగ్యమును దొలఁగింపఁ బూనుట ధర్మమని
యు, మహాదేవరావు వ్రాసెను. ఇండియాదేశము
నానాటికిఁ బేదరికము చెందుచున్నదని దృఢముగ
నమ్మినను, ఆయన యెన్నఁడు నధైర్యపడలేదు.
ఇండియాదేశముం దనేకస్థలముల నుండు నేలబొగ్గు,
ఇనుము, గనులనుత్రవ్వించి ఆద్రవ్య ముపయోగ
మునకు వలనుపడునటులు చేయుటకు వలయు
మూలధనము మనదేశమున లేదనుమాట ఆయన
నమ్మలేదు. ప్రతిసంవత్సరము 12 కోట్ల రూప్య
ములు విలువగల బంగారు, వెండి, దిగుమతి యగు
చున్నది. ఈ ధనమంతయు దిగుమతి యయినతో
డనే అభివృద్ధిఁ జెందుటకు వలనుగాని యాభరణ
ములు మొదలగు రూపములఁదాల్చి మాటి
పోయి, కనఁబడకుండఁ బోవుచున్నది. 50 సంవ
త్సరములలో 450 కోట్లు విలువగలధనము రూప్య

మాఱి, అభివృద్ధిఁజెందక, అక్కఱకురాక, నాశన
ముచెందినది. ఈ 450 కోట్లు, ఎన్నిగనులు త్రవ్విం
చుటకు, ఎన్నిలోహములను సిద్ధపఱచుటకు, ఎన్ని
వృత్తులు, ఎన్నిచేతిపనులు వృద్ధిపఱచుటకు, నుప
యోగ మైయుండునో కదా! 300 కోట్లజనము
450 కోట్ల రూప్యములను 50 సంవత్సరములలోఁ
గూడఁబెట్టఁగలిగిరనిన నాదేశముయొక్క భాగ్యాభి
వృద్ధి, సూచితముకానేరదు. అంతధనము, లాభము
లేక, ఉపయోగకరమైన యుద్యమమునకు విని
యోగపడుటకు వలనుగాక, యుండుటయే యగు
నని మహాదేవరావుగారి యభిప్రాయము.

భరతవర్షమందలి చేతిపనులు

1893 వ సంవత్సరము, పునహానగరమందు జరిగిన పారిశ్రామిక సంఘమందు మనదేశీయ కర్మవిద్యలను గుఱించి మహాదేవరావు, ఉపన్యసించిన విషయమిందుఁ గొలఁదిగఁ బొందుపఱచుచున్నారము. 22-3 సంవత్సరములకుఁ బూర్వపు సంగతులైనను ననేకులకుఁ దెలియకుండుటచే

నవి నిష్ప్రయోజనములు గానేరవు. తెలిసినవారికేని యుపయుక్తములే. 1892-93 వ సంవత్సరములోని మన ఇండియాదేశపు వర్తకపు లెక్కలను గమనించిన, 164 కోట్లు రూపాయలు విలువగల ఎగుమతులు దిగుమతులలో, సుమారు 16 కోట్లు విలువగల అపక్వవస్తువులు, (Raw produce) 36 కోట్లు (Manufactured Produce) పక్వపదార్థములు దిగుమతి, 85 కోట్లు విలువగల అపక్వవస్తువులు (Raw produce) 16 కోట్లు విలువగల పక్వపదార్థములు (Manufactured Produce) ఎగుమతి, చేయఁబడుచున్నవి. అనఁగా 100కి 85 వంతున మనదేశమందుత్పత్తియగు వస్తువులు యథారూపముతో, మనదేశపు పనివారితోను, పెట్టుబడితోను నిమిత్తము లేక అన్యదేశములకు రవానాయగుచున్నవి. అన్యదేశములనుండి దిగుమతియగు వస్తువులలో 100కి 72 వంతున తయారై యుపయోగమునకు సిద్ధముగ నుండు వస్తువులు మన యక్కఱకుఁ జాలకయున్నవి. దీనివలన దేశపు

స్థితిగతులు తేటపడుచున్నవి. 1892 వ సంవత్సరములో 20½ కోట్లు విలువగల ప్రత్తి, జనుపనార, 20½ కోట్లు విలువగల ధాన్యము, 11½ కోట్లు విత్తనములు, 10 కోట్లు నల్లమందు, పొగాకు, షుమారు 9 కోట్లు తేయాకు కాఫీ నీలిమందు, రమారమి 3 కోట్లు చర్మములు, కొమ్ములు ¾ కోటి, రంగుదినుసులు, వాసన ద్రవ్యములు, ⅔ కోటి పచ్చిపట్టు, ⅔ కోటి కలప, ¼ కోటి ఎరువు, ¾ కోటి లక్క, ⅓ కోటి కాచు, అన్నియుఁగలసి 80 కోట్ల రూపాయల విలువగల ఎగుమతులు. ఇండియా దేశములోనికి దిగుమతియైన (Raw Materials) యపక్వపదార్థములలో ముఖ్యమైనవి. 3¼ కోట్లు విలువగల ఇనుము, ఉక్కు, 2 కోట్లు రాగి, ఇతరలోహములు 1 కోటి, 13/8 కోటి నేలబొగ్గు, ఇతరములు 3/4 కోటి, 1/3 కోటి చలువఱాయి, రత్నాభరణములు నితరములైనవన్నియు నితరదేశములలోఁ బెట్టుబడి పెట్టబడి అనేకులు కూలివాండ్రచేఁ బనిచేయింపఁబడి తయారు

చేయఁబడిన వస్తువులు; అందులో ప్రత్తిసరకులు 25 మొదలు 31 కోట్లు విలువగలవి. పట్టు, ఉన్ని ఉడుపులు, 3 కోట్లువిలువగలవి. 2½ కోట్లుచక్కెర, 1½ కోటి మద్యములు, 6⅔ కోట్లు యంత్రపు సామగ్రులు, లోహసామగ్రి. 3 కోట్లు రంగులు, 2 కోట్లుచమురు, 1 కోటి తేయాకు, కాఫీ, చిల్లర వస్తువులు. 1853 వ సంవత్సరములో మనదేశములోనికి దిగుమతియైన ప్రత్తిసరకులు ప్రత్తినూలు 60 లక్షల రూపాయలకు తక్కువ విలువగలవిగా నుండెను. ఈ మొత్తము 40 సంవత్సరములలో నపరిమితముగ హెచ్చి 25 కోట్లయ్యెను. ఆసంవత్సరములో దిగుమతియైనపట్టు, ఉన్నిసరకులు 5 లక్షలు విలువగలవి. 40 సంవత్సరములలోఁ బైసరకులే 2⅓ కోట్లు విలువగలవి దిగుమతి కావలసివచ్చెను. అదేవిధముగా 1853 వ సంవత్సరములో నెగుమతియైన 8 లక్షలు విలువగల జనుపనార, ధాన్యము 1892 లో 5 కోట్ల జనుపనార, 6 కోట్లు ధాన్యము నెగుమతియయ్యెను. 1875 వ

సంవత్సరమువఱకును నశించుచుండిన చేతిపనులను పునరుద్ధారణచేయుటకు గాని, కడుపునకు కూడులేక చేయుటకుఁ బనిలేక మలమలమాడుచుండిన కూలివాండ్రకుఁ బని కల్పించుటకుగాని, యేప్రయత్నములు చేయఁబడలేదు. అప్పుడు కొందఱు మహనీయుల ప్రయత్నముల వలన వృత్తులు (చేతిపనులు) కొంతయభివృద్ధిం బొందినవి. క్రమక్రమముగా మనదేశమందు చేతిపనులు వృద్ధినైనకొలఁది వర్తకమతిశయించెను. అన్యదేశములనుండి దిగుమతియగు (ManufacturedMaterials, Raw Materials) పక్వాపక్వ పదార్థములు మునుపటి కంటె నధికమై దగ్గఱ దగ్గఱ ఇబ్బడికిఁ బైగా హెచ్చెను. ఎగుమతి యగు వస్తువులలోఁ గూడ తయారుచేయఁబడిన సరకులు, ఉపయోగమునకు సిద్ధముచేయఁబడని వస్తువులకంటె నైదింతలధికమయ్యెను. జనుపనార, ప్రత్తి, పట్టు, ఉన్ని, కాగితము, పిండి, చమురు మొదలగు యంత్రశాలలును, చక్కెరను తయారుచేయు కార్ఖానాలును,

[illegible]ళ్లను బాగుచేయు కార్ఖానాలును, ప్రబలముగ స్థాపించుటచే వర్తకమతిశయించుటకు మొదలిడి క్రొత్తమార్పులను గలుగఁజేయుచున్నది. యంత్రశాలలు స్థాపించినది మొదలు దిగుమతి యెగుమతులలో మార్పు లద్భుతముగఁ గలిగెను. 1878 వ సంవత్సర మీ దేశములో స్థాపింపఁబడియుండిన 12,983 మగ్గములు, 14,36,464 కదుళ్లుగల 58 ప్రత్తియంత్రశాలలు 1892 లో 26,347 మగ్గములు, 33,78,903 కదుళ్లుగల 130 యంత్రశాలలయ్యెను. ఒకటిన్నరలక్షల కూలివాండ్ర కీ శాలలు పనిఁ గల్పించుచుండెను. 1875 లో సుమారు 2 కోట్లుగానుండిన పెట్టుబడి 1892 లో 10 కోట్లయ్యెను. 40 సంవత్సరములలోఁ బరిశ్రమ విస్తారముగ హెచ్చెను. బొంబాయి రాష్ట్రములో మాత్రము 88 ప్రత్తియంత్రశాలలుండెను. వంగరాష్ట్రములో జనుపనారయంత్రములు స్థాపింపఁబడి 77,000 జనమునకు జీవనమేర్పడుటయే గాక వర్తకవ్యాపారలాభమును నధికమయ్యెను. ఇంతి

యకాక పట్టుయంత్రశాలలో 8000 మందికి శాశ్వతముగాను 3000 మందికి తాత్కాలికముగాను జీవనమేర్పడినది. ఉన్ని, పట్టు, కాగితపు యంత్రశాలలు, తయారుచేయునట్టి సరకులు మనదేశమునకే చాలకయున్నవి. ఇంకను నివి యభివృద్ధియైనఁగాని, వ్యాపారమునకు వలనుగానుండదు. షర్కర, సబ్బులు, బీరుసారాయి, పిండి, పొగాకు, ఎముకలు, ఇనుము, ఇత్తడి, చమురు, సురాకారము, మొదలగునవి తయారగుటకు యంత్రశాలలు, కార్ఖానాలేర్పడినవి. ఇవియన్నియు శుభసూచకములేయగును. ఇవన్నియుగాక, తేయాకు, కాఫీ, నీలితోటలు, విస్తరించినవి. ఈతోటల ప్రదేశ మంతకుముందు బీడుభూమిగానుండెను. ఇప్పుడవి ఫలవంతములై, వర్తకవ్యాపారమునకును, అనుకూలమగుచున్నవి. నేలబొగ్గు మనదేశములోనే త్రవ్వఁబడుచున్నది. ఈయంత్రములు పనిచేయుటకు వలయు నేలబొగ్గునకై జనులాగనులను త్రవ్వఁ బ్రారంభించిరి. 1888 వ సంవత్సరములో

2 కోట్ల రూపాయల విలువగల నేలబొగ్గు దిగుమతి కాఁగా 1892 లో 1¼ కోటి వెలగలది మాత్రమే దిగుమతియయ్యెను. దానియావశ్యము హెచ్చినను దిగుమతి హెచ్చలేదు. ఇందువలన స్వదేశపు నేలబొగ్గుపయోగింపఁ బడుచున్నదని స్పష్టమగుచున్నది. బెంగాలులో 73, పంజాబులో 1, ఆసాంలో 3, మధ్యహిందూదేశములో 1, దక్కను హైదరాబాదులో 1, బెలూచిస్థానములో 1 నేలబొగ్గుగనులందు పనిజరుగుచున్నది. కోలారులో గనులందు బంగారు తీయఁబడుచున్నది. ఇనుపగనులనేకములు గలవు. పెట్టుబడి విశేషము కావలయును. సమీపములో బొగ్గుగని దొరకినమేలు. ఈగనులందె పాటుపడి పనిచేయించిన మనదేశమునకు శ్రేయస్కరము. అనేకులు పెక్కుచోట్లలోఁ బనిచేయించి, పెట్టుబడిచాలక పనులు నిలిపివేసియున్నారు. పూర్వకాలమందు సురాకారము మనదేశీయాయత్తమాత్ర వ్యాపారముగా నుండెను. నైసర్గికముగా దొరకుదానికి బదులు కృత్రి

మపుసరకు సిద్ధపరచుట గుర్తెఱింగిన తర్వాత మనదేశపు సురాకారమున కావశ్యము లేకపోయెను. 1892 లో 5 లక్షలు విలువగలది మాత్రమే యెగుమతిచేయఁబడెను. సముద్రమునందు ముత్యములను సమకూర్చి సంపాదించు ముత్యములవ్యాపారము ప్రాచీనముగానుండినను, ముత్యములు దిగుమతి కావలసివచ్చెను. ఆపరిశ్రమ నిష్ఫలమగుచున్నది. ఇన్ని పరిశ్రమలలోను 50 కోట్ల రూపాయలు మూలధనము వినియోగపడినది. 25 లక్షల మందికి పనియేర్పడి జీవనము కలిగినది. ప్రారంభమందిది కొద్దిగా గనఁబడినను క్రమక్రమముగ నభివృద్ధిఁజెంది దేశమంతటను వ్యాపించి వర్తకవ్యాపారమును బలపఱచి దేశము భాగ్యవంతమగుటకుఁ గారణమగును. ధనవంతులు తమధనమును కూడఁబెట్టి లాభము లేక తమకు గాని దేశమునకు గాని మేలుగలుగకుండఁ జేయుటకంటె నుదారస్వభావము కలవారలై నమ్మకమును నభివృద్ధిపఱచుకొని, అయికమత్య

మలవడఁజేసికొని పరిశ్రమోద్యమములను ప్రారంభించి జాగ్రత్తతో, పట్టుదలతో, తెలివితో పనిచేసికొనిన తమకును, దేశమునకును, అనేకుల బీదవారికిని శ్రేయస్కరమగును. ధనమభివృద్ధియగు మార్గము, జీవనోపాయము లతిశయిల్లు మార్గము, పేదరికమును రూపుమాపుమార్గము, వ్యాపారము విశేషలాభకరమగు మార్గము, దేశమభివృద్ధియగు మార్గము, మహాదేవరావు తన యుపన్యాసములలో, వ్యాసములలో, నధికోత్సాహముతో దేశభక్తికలవాఁడై యనేకపర్యాయములు మనఃపూర్వకముగా నొక్కివక్కాణించెను.

విశ్వవిద్యాలయ సంస్కారము

దేశభాషా పునరుద్ధారణము, విశ్వవిద్యాలయ సంస్కారము, మహాదేవరావు యొక్క ప్రధానకార్యము లయ్యెను. విశ్వవిద్యాలయముచే విద్యార్థులకు నిర్ణయింపఁబడిన గ్రంథసముదాయమందు దేశభాషా ప్రచురములను గూడ జేర్పించి దేశభాషలయందును విద్యాభ్యాసము

నిర్ణయింపఁబడుటకు, బహుకాలము విడువనిపట్టు దలతోఁ బోరాడెనుగాని, ఆవిశ్వవిద్యాలయ కార్య నిర్ధారణ సభ (Senate) లోఁ బ్రతికూలముగ వాదించువారనేకులుండుటచేఁ దత్ప్రయత్నములు సద్యః ఫలవంతములు కాకపోయెను. ఆయన మరణానంతరముననే, బొంబాయి విశ్వవిద్యాలయమువారు సర్వకళాశాలా పరీక్షలకు దేశభాషా గ్రంథములు పఠనీయములుగ నిర్ణయించిరి. పత్త్రికాముఖంబున మహాదేవరావుచేఁ బ్రచురింపఁబడిన చరిత్రమొదలగు భాషావిషయక వ్యాసములే మహారాష్ట్ర భాషావిద్యాభ్యాసము యొక్క అభివృద్ధికి మూలములు. సర్వతోముఖమైన మహాదేవరావుయొక్క మహారాష్ట్ర భాషాపాండిత్యమును వెల్లడిఁజేయు వ్యాసములు తద్విద్యాభ్యాసమునకుఁ బ్రోత్సాహము గలిగించెను. దేశభాషా పాండిత్య ప్రాముఖ్యము, చదువుకొనిన నాగరకుల హృదయమందు నాటునటులు వ్యాసములు వ్రాసి, ప్రసంగములు సలిపి, ప్రతికూలమైన వాదములను ఖండించి

ఘనమైన యభినివేశముతో దక్షిణ దేశీయభాషా పరివర్తనసంఘము (Deccan Varnacular Translation Society) ప్రతిష్ఠకుఁగారకుఁడై అందుకై నిర్వచితమై వ్యయపడక ప్రభుత్వాధీనముగా నుండిన ద్రవ్యమును దానికిగా నుపయోగపడునటులు ఘనమైన ప్రయత్నము లాయనగావించెను. ఇదే విధముగా, పరీక్షావిధానమందును, అభివృద్ధికరములగు మార్పులు విశ్వవిద్యాలయమువారు గల్పించుటకును, విశేషప్రయత్నము లొనరించి విశ్వవిద్యాలయమువారు కర్తవ్యనిర్దేశముల నంగీకరించునటులు మహాదేవరావు కృషిఁజేసి జయమొందినను ప్రభుత్వమువారా నిర్ణయముల నిషేధించిరి. ఎన్ని విఘ్నములు సంభవించినను, న్యాయములైన యుద్యమముల నోపికతో, శాంతముతోఁ బనిసేసిన కట్టకడపట ఫలవంతములగు నని మహాదేవరావునకు నిండు నమ్మకముండెను. ఆయన జీవించియుండిన నన్ని యుద్యమములను చక్కఁగఁ గొనసాగించియుండును.

మహారాష్ట్రదేశచరిత్ర

మహాదేవరా వాంగ్లేయభాషయం దపార పాండిత్యమును సంపాదించి, ఆంగ్లేయపండితులచేఁ బ్రశంసింపఁబడి మహాప్రఖ్యాతిం జెందెను. ఆయన వాగ్ధోరణి ప్రవాహసరణి, శైలి మనోహరము, పాక మతిమధురము, విషయ మనంతము. సర్వతోముఖప్రజ్ఞగల మహాత్మున కీవిషయ మావిషయ మన నేల? అన్ని విషయములాయనకు స్వాధీనములే. దేనిని వ్రాయఁబూనినను, ఆయన లేఖిని కడ్డము లేదు. ఆయన వ్యాసముల, నుపన్యాసముల, నవీనకల్పనాశక్తి, భావగాంభీర్యము, అనన్యసదృశప్రతిభ, మొదలగు నుత్తమగుణములు వ్యక్తమగుచున్నవి. ఆయన కడపటిదినములలో మహారాష్ట్రులచరిత్రను వ్రాయఁదొడంగెను. ఈ ఘనకార్యము సాంతముగ నెఱవేర్చుట కాయన జీవించియుండకపోవుట మన దేశస్థుల దురదృష్టమే. ఉపోద్ఘాతముగ వ్రాయఁబడిన యధ్యాయములలో నిదివఱకే చరిత్రకారుఁడును వ్రాయనట్టి

విశేషాంశము లనేకములు తెలియఁజేయఁబడినవి. ఇంతకుముందఱి చరిత్రకారులు, దిగవేసినవిషయములు, చక్కఁగా గ్రహించనివిషయములు, పొరబాటుగా వ్రాసినసంగతులు, అన్నియు వివరింపఁబడుట కాగ్రంథ ముత్పన్నమయ్యెను. మహారాష్ట్రప్రభుత్వ ప్రారంభమునుండి నిర్మూలమువఱకు మహారాష్ట్రదేశముయొక్క సాంఘిక రాజకీయార్థిక స్థితిగతులను విమర్శించుచు మహాదేవరావు తచ్చరిత్రను వ్రాయఁబూనెనని ప్రచురింపఁబడిన ప్రథమసంపుటమువలనఁ దెలియనగును. మహారాష్ట్రప్రభుత్వము, కాలము కర్మముగూడి యాకస్మికముగా విజృంభించినది కాదనియు, సామాన్యమైన దేశభక్తిచే నుజ్జీవింపఁబడిన హిందూజాతీయతయొక్క స్వతంత్రస్థాపనమునకై చేయఁబడిన మనఃపూర్వకమైన ప్రయత్నమే యనియు, అన్ని తెగలవారియొక్క మత, సంఘ, రాజకీయోద్ధరణమువలన మహారాష్ట్రులు జయమొందిరనియు, మహాదేవరావుగారు చరిత్రమునందు సమర్థింపఁ

గడంగిరి. ఔరంగజేబుచక్రవర్తి కాలములో కల్పింపఁబడిన వివిధబాధలవలన మహారాష్ట్రదేశమందలి నానావర్ణములవారికి నైకమత్యము కలుగుటచే నొక్కటెగవారైనందున శివాజీకి బలముకలిగెనని వ్రాసిన యాంగ్లేయచరిత్రకారుల యభిప్రాయము, ఆచరిత్రలు చదివివిని వారి నమ్మకమును, హేత్వాభాసమని యాయన నిరూపించెను. ఔరంగజేబు సింహాసనమునకు వచ్చుటకు బహుకాలమునకుఁ బూర్వముననే మహారాష్ట్రదేశమందు రేగుచుండిన జాతీయతాశక్తి శివాజీజయమునకుఁగారణభూతమయ్యెనని యందువ్రాయఁబడెను. అట్టి జాతీయతాశక్తి జనులందఱకును సామాన్యమైన భాష, వంశము, మతము, గ్రంథసముదాయము, మొదలగు సమానధర్మములచే బలిష్ఠముగా నైకమత్యబంధముఁగట్టి, దేశమునకు నిజమైన, త్రికరణశుద్ధమైన, మహారాష్ట్రబలము నేర్పఱచెను. నేను మహారాష్ట్రుఁడనను తలంపు కలిగినంతమాత్రమున దేశభక్తి రక్తనాళములగుండఁ బ్రవ

హింప మొదలిడుచుండెను. ఎక్కడలేనిధైర్యము, ఎక్కడలేని సాహసము, మహాబలము, మహారాష్ట్రశబ్దోచ్చారణ మాత్రమునఁ దద్దేశనివాసులకుఁ గలుగుచుండెను. దేశభక్తిపూరితమనస్థైర్యముగల మానవులకు జాతి, మతము, దేశము, భాష, ఏకీభావము గల్పించును. ఏకీభావమువలనఁ గొండలను బిండిఁజేయ వచ్చును. మహారాష్ట్రదేశమందిట్టి ఏకీభావము మహాత్ములగు తుకారాం, రామదాసు మొదలగు సాధువులచే సంఘటించఁబడెను. అట్టిసాధువులను గౌరవించి విశేషముగ నాదరించుటవలన శివాజీ, రాజ్యసంస్థాపనమునకు వారు సాహాయ్యమొసంగిరి. శివాజీ, రాజ్యతంత్రనిపుణుఁడు, రాజకార్యధురంధరుఁడు, మహావీరుఁడు. అతఁడు మహారాష్ట్ర ప్రభుత్వమును నిర్మించినవాఁడుకాఁడు. అతనికిఁ బూర్వమే అక్కడక్కడ కొద్దికొద్దిగ దేశమందంతటను అదివ్యాపించియుండెను. అన్నిటి నొక్కటిగఁ జేయఁగడంగుట శివాజీబుద్ధిసూక్ష్మము.

అందఱకును సమానమైన శత్రువుమీఁదికి దాడి వెడలుటకు శివాజీ ప్రయత్నించెను. అయ్యది శివాజీ దేశమున కొనరించిన ఘనమైనసేవ. ఆయోగ్యతకే శివాజీని నేటివఱకును మహారాష్ట్రులు గౌరవించుచున్నారు; కృతజ్ఞతా సూచక జ్ఞాపకచిహ్నముల నొనరించుచున్నారు. శివాజీయొక్క దీర్ఘదృష్టి, పరిపాలనసామర్థ్యము, ప్రజానాయకత్వము, సాధుభక్తి, దేశసేవ, వర్ణనీయములు. కొండదుర్గములు సంస్థాపించుట, శివాజీయొక్క పరిపాలనమందుఁ బ్రధానకార్యము. శివాజీ ప్రభుత్వమునం దతనిచే నిర్ణయింపఁబడిన ప్రభుత్వపద్ధతులు ప్రశంసనీయములు. మహాదేవరావు వ్రాసిన చరిత్రంజదివిన శివాజీయొక్క గొప్పతనము చక్కఁగ నెఱుంగనగును. ఇట్టి దివ్యమైన చరిత్రమును ముగింపక, గ్రంథకర్త పరమపదము నొందుట, మనదౌర్భాగ్యము.

భాగవతధర్మము

మహాదేవరావునకు మతవిషయములో నేమి నమ్మకములు గలవో గమనించెదము. ఆయన

తానవలంబించిన మతమునకు భాగవతధర్మమని పేరిడెను. పడమటి ఇండియా దేశమందాస్తిక్యమను పేరఁ బరగు ప్రార్థనసమాజోద్దేశములను బహిరంగపఱచినవారలలో మహాదేవరావుముఖ్యుఁడు. ఆస్తిక్యమతమును గుఱించి కొంచెము విచారించెదము. రాజారామమోహనరాయిచేఁ బ్రారంభింపఁబడిన యాది బ్రహ్మసమాజమువారు హిందువులుగనుండి, హిందూసంఘమునుండి వేఱుపడక తమ నూతనమతమును నధికోత్సాహముతో, భక్తితో నవలంబించుచుండిరి. ఇట్టి మార్గము కుఱ్ఱకారునకుఁ బనికిరాక, రామమోహనరాయి వెనుక దేవేంద్రనాథ ఠాకూరుచే సాగించఁబడుచుండిన, ఆదిబ్రహ్మసమాజమునుండి చీలి కేషబ్ చంద్రసేన్‌గారి యాధిపత్యము క్రింద వేఱుపడి తమ మతమునకు భారతవర్షీయ బ్రహ్మసమాజమని పేరిడిరి. ఇంతియకాక తాము హిందువులు మున్నగు నే జాతివారము కామని వెల్లడించి వారికిఁగాను వివాహశాసనము నొకటి

ప్రభుత్వమువారిచే నేర్పఱచుకొనిరి. ఈ తెగవారిలోను గొందఱు చీలి వేఱుతెగగా నేర్పడిరి. అధ్యక్షుఁడైన కేషబ్‌చంద్రసేన్ తన పుత్త్రికను శైశవమునందే కచ్‌బీహార్ మహారాజాగారికిచ్చి వివాహమహోత్సవము జరిపినందున, శిశువివాహ మాసమాజనియమములలో నిరసింపఁబడి యుండుటచే, ఆసమాజమువారు తిరిగి రెండు తెగలవారయిరి. ఈ మూఁడవతెగవారు తమ మతమునకు సాధారణ బ్రహ్మసమాజమని పేరిడుకొనిరి. బ్రహ్మసమాజము 'వర్ణభేదములు, తెగలకూడవు. అందఱకొక్క సామాన్యధర్మ ముండవలయు'నను నుద్దేశ్యముతోఁ బ్రారంభింపఁబడినను, కొద్దికాలములోనే, ఒక్కపురుషాంతరములోనే, బ్రహ్మసమాజమువారు మూఁడుతెగలవారైతమప్రథమోద్దేశ్యమును భంగపఱచిరి. ఆదిబ్రహ్మసమాజమువారు తాము హిందువులమని చెప్పుకొనుచుండినను భారతవర్షీయ బ్రహ్మసమాజమువారును, సాధారణ బ్రహ్మసమాజమువారును, దాము హిందు

వులు కామని చెప్పుకొను చుండినను, హిందువులు మాత్రము వీరినందఱను హిందూమతేతరులుగనే పరిగణించుచుండిరి. కొందఱు బ్రహ్మసమాజము దభిమానముంచుకొని హిందూ బహిష్కారమునకు భయపడి బ్రహ్మసామాజికులు గాక హిందువులును గాక, ఏగాలికాచాపనెత్తు చున్నారు. పడమటి ఇండియాదేశమునందు మహాదేవరావు, బెంగాల్ దేశమందుఁగలిగిన యుద్దేశ్యభంగమును గమనించి, తానవలంచిన యాస్తిక్యమునకు భాగవతధర్మమని పేరిడెను. బ్రహ్మసమాజమునకు భాగవతధర్మమునకు భేదము విశేషములేక పోయినను, మహాదేవరావునకు తనమతమునకు బ్రహ్మసమాజమను పేరొప్పుకొనుట కిష్టములేక యుండెను. హిందూమతావలంబకుల భావముల నాదరించుచు శాస్త్రీయ సంస్కారముల యావశ్యమును వారిహృదయములలో నాటుకొనునటులొనరించి, ఆచారప్రాబల్యముచేఁ గాఠిన్యములైన వారి హృదయములను గరగించి, వారితోడ్పా

టును గలుగఁజేసికొని, సంఘమునంతయు నున్నత
స్థితికిఁ దేవలయునని మహాదేవరావుయొక్క భాగ
వతధర్మోద్దేశ్యము. మనసంఘముతో సంబంధ
ము చెడఁగొట్టుకొని వేఱగుట, ఆయన యభి
ప్రాయముకాదు. సాధువులు, మతభేదము లెన్ని
యుండినను సర్వజనానురాగమునకుఁ బాత్రు
లైరి. వారిపవిత్ర జీవితములు తమ సంఘసం
స్కారములకు మార్గదర్శకములు. వారిచర్య లను
కరణీయములు. వారి యభిప్రాయము లవలంబ
నీయములు. వారి జీవితములనే యాదర్శములుగ
నుంచుకొని పనిఁజేయవలయునని మహాదేవరావు
పడమటి ఇండియా ప్రార్థన సమాజమువారి కుప
దేశించెను. ఈసాధువులు భాగవత పురుషులగు
టచే వారిధర్మము భాగవతధర్మము. ఈభాగవత
ధర్మమునే మహాదేవరా వవలంబించెను. జనక
మహారాజు కాలమునుండి మనదేశమునం దవ
లంబింపఁ బడుచుండెడు భాగవతధర్మము ప్రస్తు
తమున నవలంబించుట కాసాధువులకుండిన

ఇంద్రియ నిగ్రహము, చిత్తస్థైర్యము, ఆకర్షణశక్తి,
అనన్యభగవద్భక్తి, మనకునుండవలయును. ఇట్టి
సద్గుణములను గలిగినవాఁడగుటచే మహాదేవరావు
భాగవతధర్మము నవలంబించి దానిని బోధించెను.
జనులు సద్గుణములుగల వారుగాక భాగవతులుగా
నేరరు. సద్గుణగరిష్ఠులే భాగవతులు. గుణమే
వారిధర్మమునకుఁ బ్రాశస్త్యమునుదెచ్చెను. అట్టి
సద్గుణమునే మనముందఱము సంపాదించవల
యును. మహాదేవరావు మహాభాగవత పురు
షుఁడు. విశేషభగవద్భక్తి గలవాఁడు. ఆయన యే
యుపన్యాస మియ్యఁబోయినను రెండుమూఁడు
నిమేషములు కన్నులుమూసికొని,భగవంతునిధ్యా
నించి యుపన్యాసమును బ్రారంభించుచుండెను.
ఏమిపని లేనప్పుడును, నిద్రమేల్కొని నపుడును,
తుకారాం వ్రాసిన మహారాష్ట్రరచనలను మహా
దేవరావు పాడుచు నానంద మనుభవించు
చుండెను. సాధు - తుకారాం - రచించిన రసవంత
ములు, ఉత్సాహపూరితములు, భక్తిద్యోతకములు,

సులభములు, అమృతప్రాయములు నగు కీర్తనలు మహాదేవరావు పాడుచు మైమఱచి యానంద మగ్నుఁడగుచుండెను. అట్టితరుణమం దాయనను గాంచిన వారికెల్లను, ఆయనకుండిన భగవద్భక్తి సుబోధమగుచుండెను. మహాదేవరావు యొక్క మతమందు విశిష్టాద్వైత సిద్ధాంతముచేఁ బ్రతిపాదింపఁబడిన భగవద్భక్తిమార్గమే ప్రధానముగ నెన్నఁబడెను. భక్తిమార్గమునకే ధ్యానమార్గమని పేరు. ధ్యానమునకు ధ్యేయముండవలయును. సగుణోపాసన మావశ్యమగును. సగుణోపాసనకే ప్రతిమలు, బింబములు, విగ్రహములు సహాకారములయ్యెను. ఇవి గొప్పవారికి మనఃకల్పితములుగ నున్నవి. మనస్సుచేబింబమును గల్పించుకొనఁజాలనివారికి స్థూలములైన శిలాదారు లోహవిగ్రము లావశ్యకములయ్యెను. చిత్తైకాగ్రత కీప్రతిమలు సాహాయ్యమొసంగునని మహాదేవరావే వ్రాసియున్నాఁడు. బింబార్చనవిషయము సంపూర్ణముగ పాంచరాత్రాగమములందు విశదీకరింపఁ

బడియున్నది. కేవలధ్యానమునకుమాత్ర మీవిగ్రహము లుపయోగింపఁబడుట లేదు. రానురాను లాభములు క్షీణించి, నష్టములు ప్రబలములగుచున్నవి. ఈనష్టములను నివారించుటకు విగ్రహారాధనపై కొందఱు దండెత్తవలసివచ్చినది. సర్వజనులును సదుద్దేశ్యమునకుఁ బ్రాధాన్యమిచ్చి వైషమ్యాదిదోషముల నడుగంటఁద్రొక్కి సాధువృత్తి నవలంబించి భాగవతపురుషులై ప్రజానురాగము వడసి దేశమును నున్నతస్థితికిఁ దేవలయునని మహాదేవరావు నభిప్రాయము. ఆయనమతము భాగవతధర్మమని పేర్కొనఁబడినను, మహాదేవరావునకు విషయసుఖము లనుభవించుటకు గాను స్వర్గాది లోకములను బొందుట, భగవత్తత్త్వముతో నైక్యమగుట, జీవాత్మపరమాత్మల యభిన్నత్వమును ప్రతిపాదించు నద్వైతసిద్ధాంతమును ననుభవమునకుఁ దెచ్చుకొనుట, క్రమక్రమముగ నిర్వాణమును బొందుట, మొదలగు ముక్తివిషయకభావములందు నమ్మకము లేకుండెను. దేవతలయందు

గాని దేవలోకమందుగాని, బ్రహ్మ విష్ణు శివాత్మకమైన త్రిమూర్తిత్వమందుగాని, పురుషప్రకృతి తత్త్వములందుగాని, మహాదేవరావునకు విశ్వాసము లేదు. పాపముయొక్క యుత్పత్తి, ఆత్మయొక్క స్వభావము, స్థితి, గమ్యస్థలము, ప్రాగ్భావము (పూర్వస్థితి) మొదలగు విషయములను గమనించి నిర్ధారణచేయుటకు కొన్ని సదుపాయములుండినను, ఆనిర్ధారణలు సంశయాస్పదములనియు, ఆసందేహములను నివర్తించుటకు శక్యము కాదనియు శూన్యమైన యాకాశమునుండి స్థూలమైన జగత్తుయొక్క సృష్టి మానవబుద్ధికగోచరమనియు, మహాదేవరావుయొక్క యభిప్రాయము. స్వర్గము నరక మనులోకముల విషయమై యెట్టి భావనను గల్పించుకొనుటకుఁ దా నసమర్థుఁడని చెప్పుకొనినను బరలోక మొకటికలదనియు నందు జీవాత్మ తానొనరించిన సత్కర్మ దుష్కర్మ ఫలితముగ సుఖదుఃఖము లనుభవించుననియు, ఆయనకు నమ్మికకలదుకాని శాశ్వత నరకానుభవ మసం

భావ్యమనియు, నసంగతమనియు, ఆయన యభిప్రాయము. భగవంతుఁడు మనుష్యరూపములను ధరించి యవతారము లెత్తెనను విషయము నమ్మరాని యూహయని మహాదేవరావు తలంచెను. ఇన్ని యేల! శబ్దప్రమాణమం దాయనకు విశ్వాసము లేదు. మంత్రశాస్త్రమునుగాని తాంత్రికములను గాని యాయన నమ్మినవాఁడు కాఁడు.

సంఘసంస్కారము

అనేక సాంఘికాచారములచేఁ గలుగుచున్న యుపద్రవము,అన్యాయము, మనసున నాటినవాఁడై మహాదేవరా వట్టి యాపదలను నివారింపఁబూనెను. హిందూస్త్రీ విద్యాభ్యాసమునకుఁ బాటుపడెను; శిశు వివాహములను ఖండించెను; హిందూ వితంతువుల శిరోముండనము, పునర్వివాహ నిషేధమును నధిక్షేపించెను; జాతీయతానాశమునకుఁ బ్రధానకారణమని నిరూపింపఁబడిన వర్ణధర్మమును నిందించెను. సముద్రయాన నిషేధమును దూషించెను; హిందూసంఘమందు మత

మను పేరుతోఁ బరగుచుండు కృత్రిమాచారములపై దండువెడలెను. అసాధారణమైన పట్టుదలతో, శ్రద్ధతో, నలువది సంవత్సరములు సంఘసంస్కారమనెడు నావయొక్క చుక్కాణిని త్రిప్పుచుండెను. ఇండియాదేశమందు సంఘ సంస్కారోద్యమము పంచవిధములుగఁ బరగుచున్నది. ఇందు మొదటితరగతివారు సంఘమునుండి వేఱుపడి, మానవ ప్రవర్తనకు నంతరాత్మ ప్రబోధమే శ్రేష్ఠతమమైన యుపదేశమని యెన్నుచున్నారు. వీరికి మఱియేదియుఁ బ్రమాణముగాదు. రెండవ తరగతివారు హిందూ ప్రామాణిక గ్రంథముల ననుసరించు సంస్కారములను సంఘటించుటకుఁ బ్రస్తుతపు వర్ణాశ్రమ ధర్మముల నుపయోగపఱచుచున్నారు. వీరు శ్రుతి స్మృత్యంగీకారముగల సంస్కారములమాత్రము పరిగ్రహించుచున్నారు. మూఁడవతరగతివారు సంస్కారముయొక్క యావశ్యకమునందు నమ్మకము గలవారైనను, పిఱికితనమువలననో, సంప్రదాయ ప్రాబల్యము వలననో

నమ్మినదాని నాచరణకుఁ దీసికొనిరాకయున్నారు. నాల్గవతరగతివారు స్వకీయానుకూలము, సుఖమునుగాని, మతనియమములనుగాని, సంఘాభిప్రాయములనుగాని, లక్ష్యముసేయక మానవుల గౌరవబుద్ధికిఁ బ్రాధాన్యమిచ్చి సంస్కారమునకై పాటుపడువారు. అయిదవతరగతివారు తామొనరించఁదలంచిన సంస్కారములను సంఘమంగీకరించక పోవుటచే పరిపాలకుల సాహాయ్యమున శాసనము లేర్పాటుగావించి సంఘముచే బలత్కారముగ నాసంస్కారము లవలంబితములుగ నొనర్పవలయునను వారు. మహాదేవరావు సమయానుకూలముగ నన్ని మార్గములు నవలంబనీయములని తలంచెను గాని సంఘమునుండి వేఱుపడుటకును, అత్యంతావశ్యకమైన సందర్భములోఁదప్ప ప్రభుత్వమువారు శాసనమూలముగ సంస్కారములందు జోక్యము కలిగించుకొనుటకును, నిష్టపడలేదు. సంఘసంస్కారమందు కలహాముగాని, తిరస్కారముగాని, ద్వేషముగాని, మాపక రాజీగాపోవలయు

నని మహాదేవరా విసుమంతయైన యాటంకములేని మార్గమునందు జాగ్రత్తతోఁ దనయుద్యమమును సాగింపఁ దొడంగెను. సభలుచేసి సంస్కారముల యొక్క యావశ్యకతను తేటతెల్లముగ విశదీకరించి, సంఘముయొక్క హృదయమునందు దానిని నాటుకొనునట్లొనరించి, ప్రతిబోధముకలుగకుండఁ బ్రజాభిప్రాయము సంస్కారమున కనుకూలముగ మార్చి, దురాచారముల నడుగంటఁ ద్రొక్కి సంఘాభివృద్ధిగావింప వలయునని మహాదేవరావు నభిప్రాయముగా నుండెను. ఇట్టి మార్గ మవలంబించుటచే బహుకాలమునకుగాని యుద్యమ ఫలితములు సమకూడవని గుర్తెఱింగిన మహాదేవరావు మిక్కిలి శాంతముతో, ఓపికతో, పట్టుదలతో, శ్రద్ధతో తన జీవితకాలమంతయుఁ గృషిసలిపెను. పూర్వాచారపరాయణులమని నుడువుచు శ్రుతిస్మృతి భిన్నాచారము లవలంబించుచుండి సంస్కారమునకొల్లని కొందఱు మహాదేవరావును దూషించిరి. పరిహాసమును, తిరస్కారమును, అవమానమును,

స్వకీయనష్టమును, మహాదేవరావు ప్రతివచన మిడక సహించెను. మనఃపూర్వకమగు నమ్మకము, అద్వితీయాసక్తి, స్వార్థపరిత్యాగము, ఉద్యమ ప్రాబల్యము, అధికోత్సాహము, సహనము, సంస్కారుల కావశ్యకమనియు, మానవస్వభావ లోపముచేతను, ప్రమాదాభిప్రాయముచేతను, మానవులలో భిన్నాభిప్రాయములు కలిగెననియు, ఆకాశమునుండి వర్షరూపముగ భూమిని జేరు జల మేవర్ణముగల భూమిమీఁదఁ బాఱునో, యా భూమి వర్ణమును స్వీకరించుటచేఁ బ్రవాహములు భిన్నవర్ణములు కలవైనను, కట్టకడపట వర్ణమును గలిగించు మృత్తును విడిచి యన్నియు నొక్కటై సాగరమును చేరుచుండుననియు, ఆయన 1895 వ సంవత్సరములో పునహానగరమం దుపన్యసించెను. ఆయుపన్యాసములో సంస్కారు లెట్లు ప్రవర్తింపవలయునో విశదీకరించెను. ఆయన మహోపదేశమును సంస్కారు లవలంబించిన, దేశమునకు మహోపకారము కలుగును. శాంతము

సహనము లేక, కోపము, ద్వేషము కలిగిన సంస్కారము కొనసాగదు.

హిందూసంఘ సంస్కర్తల యుద్దేశములను మహాదేవరావు స్పష్టముగఁ దెలియఁబలికెను. సాంఘికస్థితిని నభివృద్ధిఁ జెందించుటకు సనాతనాధునిక మార్గావలంబు లనేక విధములఁ బ్రయత్నములు సలుపుచున్నారు. ఇరువురికిని లక్ష్యములు భిన్నములు. సనాతనధర్మప్రవర్తకులు వర్ణాశ్రమధర్మముల సంస్థాపనమునకై శాస్త్రవిహితమైనమార్గ మనుసరించుచున్నారు. వీరికిహలోకమునకంటెఁ బరలోకము ప్రధానము; శబ్దప్రమాణము నంగీకరించుచున్నారు. ఆధునిక సంస్కారులు పరలోకములకంటె నిహలోకమును బ్రధానముగ నెన్నుచున్నారు; శబ్దప్రమాణమునకు సమ్మతించరు. వర్ణధర్మము లంగీకరించరు. ఏకదేశీయప్రజలందఱును నేక జాతివారుగ నుండవలయుననువారు. ఇట్టి జాతీయతాభివృద్ధియే వారి లక్ష్యము. ఇట్టితెగ యేర్పడుటకే సంఘసంస్కారు

లు పాటుపడుట. "సంఘమందుఁ గనఁబడుచుండు కొన్ని లోపములను, దోషములను, నివారించుట మాత్రమే సంస్కారుల యభిప్రాయము కాదు. బుద్ధికి స్వేచ్ఛకలిగించి, స్వధర్మము (Duty) యొక్క అంతస్తున నున్నతిగలిగించి మానవ ప్రభావములను నిర్దోషములుగాఁజేసి మానవ స్వభావమును బరిపక్వముగావించి, పావనము చేసి యుద్ధరించుటయే సంస్కారుల యుద్దేశము. ఇవ్విధముగ దోషరాహిత్యమొనరించి, పవిత్రతం గల్పించి, ఉజ్జీవింపఁజేసినంగాని, మహత్కార్యములు నెఱవేర్చిన మనపూర్వికుల స్థితిని మనముఁ బొందఁజాలము. ఏతద్భావముచేఁ బ్రేరేపింపఁబడి, సంస్కారమునకై పాటుపడువాఁడు తానే పద్ధతిఁబని ప్రారంభించినను, ఏమార్గమవలంబించినను, మన మాక్షేపింపరాదు. స్వేచ్ఛంజెందిన పురుషత్వముతో, ఉల్లాసముగల యపేక్షతో, స్వధర్మమును (Duty) వదలని నమ్మకముతో, సర్వసమాదరణీయమైన న్యాయబుద్ధితో, నిర్మల

మైన వివేకముతో, వ్యుత్పన్నతం జెందిన ప్రభావముతో, అన్నిటికన్నను మిన్నయగు నపారప్రేమతో, నుజ్జీవింపఁబడినట్లయిన భారతదేశము ప్రాపంచిక జాతులలో (Nations) యోగ్యమైన గౌరవస్థితిని జెంది, భావిస్థితి నేర్పఱచుకొనుటకుఁ బ్రావీణ్యము గలిగియుండును. ప్రయత్నించవలసిన లక్ష్య మిదియ. ఇద్దియ స్వర్గము" అని మహాదేవరావు మన సంస్కరణ సభలందు నుపన్యసించెను. ఇట్టి యుద్దేశసాఫల్యమునకై మనఃపూర్తిగా సత్యంతాసక్తితోఁ బనిఁజేసి సంఘ సంస్కారులకు మార్గదర్శియైన మహనీయుఁడు మహాదేవరావు.

"మనకింక మంచికాలము సంభవించదు. క్షీణగతియె మననొసట వ్రాయఁబడియున్నది. తలయెత్తి యితరదేశస్థులతోఁ బాటు సంచరించుటకు మనము నోచుకొనలేదు. మనవిధియిటులున్నది." అని మహాదేవరా వనుకొనువాఁడుకాఁడు. అట్టి భావములను నిరసించి, సర్వము మన మేలు కొఱకే సంభవించుచున్నదని ఆయన తలంచు

చుండెను. 2000 సంవత్సరములుపైగా విదేశీయ క్రూర ప్రభుత్వముయొక్క పాపిష్ఠిఫలముల వలనఁ గలిగిన ప్రకంపములను, అఘాతములను గడచి బ్రతికిన హిందూజాతి, అనుకూలములైన స్థితిగతుల నేర్పాటుగావించిన (ముఖ్యముగా) బ్రిటిషు ప్రభుత్వమునందు, స్వాభావికమైన స్వత్వమును బోఁగొట్టుకొన నేరదని మహాదేవరావు యుక్తముగా వచించెను.

గొప్ప విపత్తులని పరిగణింపఁబడు దురాచారములను ఖండింపక యాదరింపుచున్నదను కారణంబున సంఘమును విడనాడు వారలలో మహాదేవరావొకఁడు గాఁడు. అట్టి దుర్మార్గములను శక్తివంచన లేక బహిరంగపఱచినను సంఘము సన్మార్గ మవలంబించలేదను దుఃఖమును, ఆశాభంగమును జెందిన బుద్ధితో దాని నెత్తివ్రాత ప్రకారమది ప్రవర్తించునని తలంచి సంఘమును బరిత్యజించు వారలలోను మహాదేవరావొకఁడు గాఁడు. ఆయన ప్రయత్నము లవిచ్ఛిన్నములు. ఆయనపలుకులు

పట్టువిడువనివైయుండెను. తమపూర్వీకుల యాచారములను గట్టిగఁబట్టుకొని విడువఁజాలని స్వదేశస్థుల యభిమానమును మహాదేవరావు గమనించెను. హిందువు లొనరించు ప్రతికార్యమందును మతము ప్రవేశించియున్నదను సత్యమును గుర్తెఱింగెను. అందువలననే స్మృతి వచనములు, పురాతనమైన అభ్యాసములు, ప్రాచీన గ్రంథ ప్రమాణములు పలుమారాయన యుపన్యాసములను, వ్యాసములను బేర్కొనఁబడినవి. బుద్ధికి గోచరమగు ప్రాచీన కాలమునుండి హిందూసంఘము కాలానుసరణముగ మార్పులను జెందుచువచ్చెననియు, ఆయామార్పు లాయాకాలమున కనుగుణ్యములై యుండినను, వేఱుస్థితిగతులు సంభవించినపుడు క్రొత్తమార్పు లావశ్యకము లయ్యెననియు, సంఘముయొక్క ప్రగమనమును చక్కఁగ గమనించిన, ప్రస్తుత స్థితిగతులంబట్టి మనసంఘమునకు సంస్కారము లావశ్యకములనియు, ఇట్టి మార్పులను పూర్వులెవ్విధముగ సంఘమం

దనుకూలముగ నెఱవేర్చఁగలిగిరో అట్టిమార్గముననే సంస్కారములు సంఘమునందు సలుపవలయు ననియు, సంఘసంస్కారులు సాధువృత్తి నవలంబించి ప్రజానురాగమును బడయవలయు ననియు, ప్రజాభిప్రాయములను గ్రమక్రమముగఁ ద్రిప్పవలయు ననియు, మహాదేవరావుగారి యభిప్రాయము.

భిన్నాభిప్రాయములం జెంది భిన్ననామములనవలంబించి నంతమాత్రమున ద్వేషమున కెడమిచ్చుట న్యాయముకాదనియు, మతాధిపతులుండుటవలనఁ బ్రయోజనము లనేకములు కలవనియు, వారినిగౌరవించుట ధర్మమనియు, వారును సంఘసంస్కారమునకు యథోచితముగఁ బాటుపడిన దేశము శీఘ్రముగా నభివృద్ధిఁగాంచుననియు, సంస్కారులు మతమునుగాని, మతాధిపతులను గాని, సనాతనధర్మరక్షకులను గాని, సదాచార ప్రవర్తకులను గాని, తమ శత్రువులుగ భావింపవలయుననుట యక్రమమనియు, పిల్లతనమనియు, మహాదేవరావుగారు

బొంబాయి హైకోర్టుజడ్జిటెలాంగుగారికొక యుత్తరమొక సందర్భమున వ్రాసిరి.

సంఘము శరీరమును బోలియున్నది. అన్నియవయవములు చక్కఁగ పనిఁజేసిన శరీరమారోగ్యవంతముగ నుండును. సంఘమందన్నితెగలవారు నేకీభవించినఁగాని సంఘాభివృద్ధి సంపూర్ణముగఁ గలుగనేరదు. ప్రజాభిప్రాయమును సంస్కారానుకూలముగఁ ద్రిప్పఁ బ్రయత్నించుటయే సంస్కారుల ముఖ్యకర్తవ్యాంశము. అట్లు సేయకపోయిన సంస్కారులప్రయత్నములన్నియు నిష్ఫలములగును. ప్రజాభిప్రాయములను తన మనోభీష్టమున కనుకూలముగ మార్పఁదలంచి మహాదేవరావుగారు తమ జీవితకాలమంతయుఁ బ్రత్యుత్సాహపూరిత సదుద్యమమందునుజోక్యము కలిగించుకొని, రాజకీయ, సాంఘిక, మత, విద్యానీతి, వర్తక, వ్యాపార, పారిశ్రామిక, భాషావిషయములం దుపన్యాసము లిచ్చి, వ్యాసములు వ్రాసి, అసాధారణమైన మాతృదేశప్రేమను వెల్ల

డించి, ప్రజాభిప్రాయములం దాందోళనము కలిగించి, అనేకులు సంస్కారముల కనుకూలురగునట్లొనరించి, తన వెనుకటివారి కవలంబనీయమార్గమును బ్రదర్శించి, దేశమున కనేకభంగుల మహోపకారమొనరించి, ప్రజానురాగము వడసి 1901 వ సంవత్సరము జనవరి 16 తేదిన రాత్రి 10-30 గంటలకు కాలగతినొందిరి.

"వికచసరోజసౌరభ సువిభ్రమముల్ రవిగ్రుంగునంతకే
ప్రకటితకౌముదీరుచి ఝురంబు లనూరుఁడు తోచునంతకే
శుకపికశారికాస్వరవిశుద్ధతయుక్త మధుమాసమాత్రమే
అకలుషవస్తుజాతమకటా! త్రుటిలో నవి నష్టమౌఁజుఁడీ"

"ప్రాచినశాల్మలీతరులపోల్కి నిరర్థకజన్మభాక్కులై
తోచుజనుల్ ధరన్ గలరు తోరముగా,నటుగాక పూర్ణబోధాచితకాలరూపసికతావని భావిహితంబుగా స్వచ
ర్యాచరణాంకముల్విడుచునట్టిమహాత్ములుకొద్దిఁచూడీ!"

Andhrapatrika Press,—Madras

PRINTED THROUGH THE PUBLISHING AGENTS
H. V. KRISHNA & Co.,
CHINTADRIPET.
MADRAS.

సుబోధినీ గ్రంథమాల, నెల్లూరు.

ప్రకటన

ఇందు సుప్రసిద్ధ జీవితచరితములు, ఉపన్యాసములు, నాటకములు, నవలలు మొదలగు వివిధ గ్రంథములును ప్రచురింపబడును.

ఆరుమాసముల కొక పర్యాయము, అనగా ప్రతి జూన్, డిసంబరు నెలలలో, 300 పుటలకు తక్కువలేక గ్రంథముగాని గ్రంథములుగాని ప్రచురించి, వానిని చందాదారులకు ఒక రూపాయకు, సహాయులకు రెండు రూపాయలకు, పోషకులకు అయిదు రూపాయలకు, ప్రధాన పోషకులకు పది రూపాయలకు వీ. పీ. పోస్టుద్వారా వీ. పీ. ఖర్చుల మేమే భరించి పంపుచుందుము. ప్రధాన పోషకుల కంటె నెక్కువగా నిచ్చు వారు రాజపోషకులు.

చందాదారులకు కాకితపు బైండు గ్రంథముల నిచ్చెదము. తక్కిన తరగతులవారికి అట్టబైండు గ్రంథముల నిచ్చి వారి పేర్లను ప్రతిగ్రంథాంతమున బ్రచురించుచుందుము.

సుబోధినీగ్రంథమాల, నెల్లూరు.

రాజపోషకులు.

1 శ్రీ రాజా వేలుగోటి గోవిందకృష్ణయాచేంద్ర బహదుర్ వారు, కుమారరాజా ఆఫ్ వెంకటగిరి.

2 శ్రీ రాజా శీతారామచంద్ర శ్రీరంగ భూపాల భళేరావుగారు, పెదపవని.

ప్రధానపోషకులు.

1 మైదవోలు చెంగయ్యపంతులుగారు,

2 పొనకా పట్టాభిరామారెడ్డిగారు, పోట్లపూడి.

3 యేటూరు కోదండరామరెడ్డిగారు, ఇందుపూరు

4 పట్నం వెంకటసుబ్బారెడ్డిగారు, కోరుటూరు.

5 తిక్కవరపు శివకోటారెడ్డిగారు, లేబూరు.

పోషకులు

1 ఆనరబిల్. ఏ. యస్. కృష్ణరావుపంతులుగారు,

2 శ్రీ. మాడభూషి నరసింహాచార్లుగారు.

3 ,, తూములూరు శివరామయ్యపంతులుగారు.

4 ,, శెట్లూరు రామకృష్ణయ్యపంతులుగారు, కనిగిరి.

5 ,, కుండా చెంచురామరెడ్డిగారు, బ్రాహ్మంపాడు.

6 శ్రీ. ప్రత్తి శ్రీరాములుశెట్టిగారు.

7 ,, వెల్లటి పెంచెలురెడ్డిగారు, కోట.

8 ,, గునుపాటి బలరామరెడ్డిగారు, క్రొత్తూరు.

9 ,, దొడ్ల. బలరామరెడ్డిగారు, బుచ్చిరెడ్డిపాలెం.

10 ,, పుచ్చలపల్లి వెంకటసుబ్బారెడ్డిగారు, కావలి.

సహాయులు.

1 ,, వావిలకొలను నరసింగరావు పంతులు గారు.

2 ,, ఒవ్వేటి విశ్వనాథరావు పంతులుగారు.

3 ,, కే. వీ. రాఘవాచార్లుగారు.

4 ,, ధూర్జటి శేషయ్య పంతులుగారు.

5 ,, జి. సాంబశివరావు పంతులు గారు.

6 ,, పెకట్రాజు రామచంద్రరావు పంతులుగారు.

7 ,, పేరూరు వరదయ్యశెట్టిగారు.

8 ,, నారాయణ రామయ్యశెట్టిగారు.

9 ,, కసవరాజు వెంకట్రావుగారు.

10 ,, మిడుతూరు వెంకట్రమణయ్యగారు.

11 ,, మొదలి రాఘవయ్యగారు.

12 ,, పోళ్లకట్టు సుబ్బరామయ్యగారు.

13 ,, వారణాసి కృష్ణయ్యగారు.

14 ,, కొమాండూరు పార్థసారధి అయ్యంగారు.

15 ,, పత్రి నారాయణరావు పంతులుగారు.

16 ,, యస్. వి. రామానుజరావు పంతులుగారు.

17 శ్రీ. యస్. యల్. యన్. రంగరావు పంతులుగారు.
18 ,, పెళ్లాయి రాఘవరెడ్డిగారు, చెన్నుగారిపాలెం.
19 ,, అల్లంపాటి చెంచురామిరెడ్డిగారు, ఆనెమడుగు.
20 ,, గురిజాల సుబ్రహ్మణ్యంగారు, కొడవలూరు.
21 ,, అంబటి గురుమూర్తిగారు, కాకినాడ.
22 ,, పి. గోపాలాచార్లుగారు, కృష్ణాపట్నం.
23 ,, యం. రాఘవయ్యగారు, తడ.
24 ,, వెన్నెలకంటి కృష్ణస్వామిరావు పంతులుగారు,
25 ,, మోచర్ల శ్రీరాములుగారు.
26 ,, యెరబోలు రామచంద్రారెడ్డిగారు, ఇందుపూరు.
27 ,, నూకలపాటి వెంకారెడ్డిగారు, డిటో.
28 ,, మునిమూడి నారాయణరెడ్డిగారు, డిటో.
29 ,, యన్. గోపాలకృష్ణగారు, గండవరం.
30 ,, కే. వీ. సుబ్రహ్మణ్యంగారు, అల్లూరు.
31 ,, లేబూరు సుబ్బరామరెడ్డిగారు, బుచ్చిరెడ్డిపాలెం.
32 ,, శెక్రిటరీ, ఉపాధ్యాయసంఘము, కొడవలూరు.
33 ,, డిటో. సర్వేపల్లి.
34 ,, డిటో. గూడూరు.
35 ,, చిట్టమూరు రామయ్యపంతులుగారు, ప్రొద్దుటూరు.
36 ,, బాలసరస్వతీ పుస్తకాలయ కార్యదర్శిగారు, అంగలూరు.
37 ,, దొడ్ల లక్ష్మినరసారెడ్డిగారు, కనుపర్తిపాడు.
38 ,, పోలు లక్ష్మినరసారెడ్డిగారు, పడుగుపాడు.

39 శ్రీ. బుర్లా బలరామరెడ్డిగారు, కోవూరు.
40 ,, పుచ్చలపల్లి సుబ్బరామరెడ్డిగారు, అలగానిపాడు.
41 ,, లింగంభొట్ల వెంకటరమణయ్యగారు, బెజవాడ.
42 ,, గూడూరు లక్ష్మణరావుపంతులుగారు, యం. ఏ.
43 ,, శెక్రిటరీ, ధర్మపఠనమందిరము, సంగం.
44 ,, మేనేజరు, వనితాగ్రంథమండలి, గుంటూరు.
45 ,, పొన్నలూరు వెంకటనారాయణరెడ్డిగారు, కొమరిక.
46 ,, అక్కరాజు గోపాలకృష్ణయ్యగారు, కోవూరు.
47 ,, బచ్చు వెంకటసుబ్బయ్యశెట్టిగారు, మదరాసు.
48 ,, సుందరగిరి లక్ష్మిరామ రంగారావుగారు.
49 ,, గంద్రకోట సంజీవరావుగారు.
50 ,, ఓరుగంటి వెంకటసుబ్బయ్యగారు, కావలి.
51 ,, అద్దంకి సత్యనారాయణశర్మగారు,
52 ,, నెమలి సుబ్బరావుపంతులుగారు, వెంకటగిరి.
53 ,, శెక్రిటరీ, ఉపాధ్యాయ సంఘము, కందుకూరు.
54 ,, మాచవోలు వెంకటనారాయణయ్యగారు,
55 ,, మొదలి వెంకటరమణయ్యగారు.
56 ,, భూపతిరాజు వెంకటపతిరాజుగారు.
57 ,, చిరుగుపాటి వెంకటసుబ్బరావుగారు, రొయ్యూరు.
58 ,, పురాణం సూరిశాస్త్రిగారు, బందరు.
59 ,, ఈదర శోభనాద్రి చౌదరిగారు, పెదపలప్రు.
60 ,, చిదానంద సరస్వతి గ్రంథాలయ కార్యదర్శిగారు, పెద్దబెరుకూరు.

౧ ఐదవజార్జి చక్రవర్తి.

గ్రంథకర్త:—మన్నేపల్లి రామకృష్ణరావు

మన ప్రభువుగారి జీవితచరితము. విపులముగా సులభశైలిని వ్రాయబడినది. విద్యాశాఖాధికారులచే నంగీకరింపబడి ప్రతిపాఠశాలయందు నుండదగిన గ్రంథముగా నాదరింపబడినది. **141** పుటలు. శ్రీ చక్రవర్తిగారి కుటుంబముయొక్క చిత్రపటమును గలదు. వెల రాపరు బైండు ప్రతి 1-కి 0-6-0; అట్టబైండు ప్రతి 0-8-0.

---

౨ రామతీర్థస్వామి

గ్రంథకర్త:— పంగనామల వేంకటరంగరావు

పంజాబు దేశంబున జనించి, 20 సంవత్సరముల ప్రాయముననే గణితశాస్త్రమున యం. ఏ.

పరీక్షయం దుత్తీర్ణులై, గొప్ప యుద్యోగమును తృణప్రాయముగ వదలి, ప్రాపంచిక భోగముల నాసింపక, 26 వ యేట సన్యసించి హిమాలయ ప్రాంతములలో సంచరించి, జగత్ప్రసిద్ధులైన శ్రీ వివేకానందస్వామి వలెనే విదేశముల కేగి వేదాంత మత ప్రచారమున పాశ్చాత్యుల మనముల నాకర్షించి, జపాను, అమెరికా, ఈజిప్టు దేశములలో శిష్యబృందమును సంపాదించి మాతృభూమికి విచ్చేసి, తన యావజ్జీవమును లోకోపకారార్థమై వినియోగపఱచిన ఈ మహాపురుషుని జీవితచరితమిందు వివరముగ వ్రాయబడి ఎల్లరకు పఠనీయార్హముగ నున్నది. ఆంధ్రభాషయం దీగొప్ప దేశభక్తుని గూర్చి వివరముగ వ్రాయబడిన ప్రథమ గ్రంథ మిదియే.

వెల ప్రతి 1 కి 0-6-0 (రాపరు), 0-8-0 (అట్ట).

---

3 శంకరాచార్యులు

గ్రంథకర్త:—దుర్భా - సుబ్రహ్మణ్యశర్మ

సకలోర్వీమండలమండనం బై యొప్పు నీ భరత ఖండమునందు అధర్మము ప్రబలి మతములు

చెడుత్రోవల ద్రొక్కినపుడు మహాపురుషు లుద యించి ధర్మసంస్థాపన మొనర్చుటయు అట్టి పుణ్యపురుషులలో నొకరు శ్రీ ఆదిశంకరు లనియు లోకవిదితము. బౌద్ధమతప్రాబల్యమున బ్రాహ్మణమత మడుగంటుచుండ, బ్రాహ్మణమతమునం దనేక దురాచారములు దుర్మతములు బయలుదేరి నిజమును మఱుగుపఱచుచుండ నట్టి తరుణము నం దీ మహనీయు డవతరించి బ్రాహ్మణమతము నుద్ధరించి, దుర్మతముల ఖండించి అద్వైతమత మును స్థాపించి ప్రఖ్యాతి వడసి యంతర్ధానమయ్యె. ఆంధ్రుల కందఱ కీ లోకపూజ్యుని చరితము సుల భముగ దెలియుట కవకాశ మిచ్చుటకై శంకరుని గురించిన సంస్కృత గ్రంథములనుండి ఈ గ్రంథ మును రచియింపించి ప్రచురించితిమి.

వెల 0-6-0 (రాపరు), 0-8-0 (అట్ట)

---

౪ నివేదిత

గ్రంథకర్త:—కొ. రామకృష్ణమాచార్లు బి. ఏ.

హిందూదేశోపకారిణియై నిరుపమాన స్వార్థత్యాగముతో హిందూదేశమున జీవితము గడ

పిన యొక ఆంగ్లేయ స్త్రీ యొక్క జీవితచరితము. వంగదేశప్రముఖు లగు డాక్టరు రసవిహారిఘోసు గారీమెను గూర్చి ప్రసంగించుచు నిట్లు చెప్పిరి:- "నివేదితా సోదరి నారీమణులకు శిరోభూషణము. ఆమె తన జీవితమంతయు పరోపకారమునకే వినియోగపరిచెను. స్వార్థమునకుగాని స్వదేశమునకు గాని గాక, మనకు మన హిందూదేశమునకే యావజ్జీవము పాటుపడెను. మన బాలిక లుత్తమ స్త్రీలుగా నభివృద్ధిజెందు మార్గముల నేర్పి తన్మూలమున రాబోవు సంతతి వా రుత్తమాదర్శపూరిత హృదయు లగునటుల ప్రోత్సాహపరచు ననేక విధముల ఆమె మనయెడ తనప్రేమను వెల్లడిపఱచెను. నూతనమై ఉత్కృష్టమై, సత్యాన్వితమై, గౌరవాస్పదమై యొప్పుజీవనమున మన యువజనుల హృదయములందు తీవ్రమైన అభిలాషను కలుగజేసిన ఖ్యాతి కీమెయే విశేషముగ పాత్రురాలు."

వెల ప్రతి 1 కి 0-6-0 (రాపరు) 0-8-0 (అట్ట)

---

౫ మంజుమతి

గ్రంథకర్త:—సోమరాజు రామానుజరావు

ఇది యొక చరిత్రవిషయక మగుచిన్న నవల. గ్రంథకర్త బాలుడు. రచనాచమత్కృతియు పాత్రపోషణమును మనోహరముగ నున్నది. షాజహాను చక్రవర్తి దినములనాటి కథ.

వెల ప్రతి 1 కి 0-8-0 (రాపరు) 0-10-0 (అట్ట)

---

౬ హార్డింజిప్రభువు

గ్రంథకర్త:—మన్నేపల్లి రామకృష్ణరావు

1916 సం. రం మార్చినెలాఖరు వరకు హిందూదేశమున రాజప్రతినిధిగా నుండిన వీరి చరితమునందు వీరి పరిపాలనలో జరిగిన ముఖ్యాంశము లన్నియు వివరముగ చేర్కొనబడినవి. బెంటింక్, క్యానింగ్, రిప్పన్ ప్రభువుల పరిపాలన లెట్లు ప్రజానురంజకములుగ నుండెనో, అటులనే హార్డింజి ప్రభువర్యుని పరిపాలనమును విశేషాంశములతో గూడి శ్రేష్ఠతమమైన పరిపాలన మని పొగడ్త

కెక్కినది. ఈ చరితమును చదివిన గడచిన అయిదారు సంవత్సరములలో జరిగిన ముఖ్యాంశము లన్నియు తెల్లమగును. ఇది పాఠశాలలయం దుంచ తగిన గ్రంథముగ విద్యాశాఖాధికారులచే నంగీకరింపబడినది. 0-6-0 (రాపరు) 0-8-0 (అట్ట).

---

౭ జగన్మోహిని

గ్రంథకర్త:—సోమరాజు రామానుజరావు.

ఆర్కాటుముట్టడిం గూర్చిన చరిత్రవిషయిక నవల. నలువది అధ్యాయములును 172 పుటలును కలిగియున్నది. శైలిసులభమై కథయు హృదయానురంజకముగ నున్నది.

వెల ప్రతి 1-కి 0-8-0 (రాపరు) 0-10-0 (అట్ట)

---

౮ ఇందిరా వసుంధరము

గ్రంథకర్త:—సోమరాజు రామానుజరావు.

ఇది యొకచిన్న నవల. ఇరువది ప్రకరణములు, 167 పుటలు గలవు. ఆంగ్లేయభాషలో నుండు

యొక గ్రంథమునుండి గైకొనబడినకథ. మిక్కిలి మనోహరముగ నుండును.

వెల ప్రతి 1-కి 0-8-0 (రాపరు) 0-10-0 (అట్ట)

---

౯ గోపాలకృష్ణగోఖలె

గ్రంథకర్త:—మన్నేపల్లి రామకృష్ణరావు

సర్వభారత ప్రజానాయకులుగ నెల్లరచే నంగీకరింపబడి యాస్థానము నుత్తమరీతిని నిలుపుకొనిన ఇమ్మహనీయుని జీవితచరిత్ర మెల్లర హస్తముల నలంకరింపదగినది. గోఖలే చిత్రపటమునుగలదు.

వెల ప్రతి 1-కి 0-6-0 (రాపరు) 0-8-0 (అట్ట)

---

౧౦ రంగరాజు

గ్రంథకర్త:—ముత్తరాజు సుందరరామయ్య బి. ఏ.

చరిత్ర విషయక నవల. చంద్రగిరి సంస్థాన చరిత్రకు సంబంధించినది. ఈ నవల చదువ ప్రారంభించిన, కొనవరకు చదివి తీరవలయు నన్న

యుత్సాహము తప్పక కలుగును. శైలి సులభమై కథయు రసవంతముగా వ్రాయబడినది.

వెల ప్రతి 1 కి 0-12-0 (రాపరు)

---

౧౧ మహాదేవ గోవిందరాణడే

గ్రంథకర్త:— పంగనామల వేంకటరంగరావు.

గోపాలకృష్ణ గోఖలే యంతటి దేశభక్తునికి గురుస్థాన మాక్రమించిన శ్రీరాణడేగారి చరిత్రము పఠనీయార్హము. మహారాష్ట్రదేశమున వీ రత్యున్నతస్థానము నంది, స్వదేశజులయభివృద్ధిం గూర్చి సాధనముల నెన్నియో వెతకి స్వార్థత్యాగముతో పాటువడిరి. ఆంధ్రమున వీరి జీవిత చరిత మెవ్వరు నింతవరకు ప్రచురింపలేదు. వీరి చిత్రపటమును సైతము ప్రచురించితిమి.

వెల ప్రతి 1 కి 0-6-0 (రాపరు) 0-8-0 (అట్ట)

---

౧౨ రంగశతకము

గ్రంథకర్త్రిణి:—కంచనపల్లి కనకమ్మగారు

దైవభక్తి పూరితము. వెల 0-2-0

అభిప్రాయములు

ఆంధ్రపత్రిక మదరాసు:—"గ్రంథవిషయము ఉత్తమ వ్యక్తులు. గ్రంథకర్తలును దత్తద్విషయముల నెరింగినవారు. శైలి సులభము. పాఠకులిట్టి గ్రంథపఠనముచే లాభ మందగల రనుటకు సందేహము లేదు."

సువర్ణలేఖ, తణుకు:—"వీరిభాషాసేవ యాదరింపబడ దగినది. ఆంధ్రదేశమున కత్యుపకార మొనరించు చున్నారు."

రవి, కాకినాడ:—"ఇది (జార్జిచక్రవర్తి జీవితము) ప్రతివారును జదువదగిన యుపయోగకరమైన చరిత్రమని తలంచుచున్నాము... ఈ సంఘమువారి ప్రచురములలో నీ చక్కని చరిత్రము ప్రథమ గ్రంథముగా ముద్రింపబడుట వారుపూనుకొనిన యుద్యమమునకు ప్రశంసదెచ్చును."

ఆంధ్రపత్రిక, మదరాసు:—"ఇయ్యది (శంకరాచార్యులు) దుర్మతాంధకార పటల ప్రభాకరుడును, సాక్షాచ్ఛంకరావతారుఁడును నగు శ్రీశంకరాచార్యస్వామివారి పవిత్రచరిత్రము. ఈ

గ్రంథపుశైలి మనోహరమై మృదుపదగుంభితమై యొప్పుచున్నది...విషయము వేదాంత సంబంధమైన పట్లను సలక్షణశైలిని సుబోధ్యమైయున్నది."

ధర్మసాధని, కాకినాడ:—"ఇయ్యది (రామతీర్థ) మిక్కిలి యుపయుక్తమైన గ్రంథము. లలితమైన భాషలో వ్రాయబడినది. ఈగ్రంథము నెల్లవారును జదివి సత్యమును గ్రహించి ధన్యులగుదురు గాక!."

ఆంధ్రపత్రికలో బుర్రా శేషగిరిరావు పంతులు, ఎం ఏ., గా రిట్లు వ్రాసిరి:—

"గోఖలే చరిత్ర మొక చిన్న వచనవ్యాసము. ఇట్టి గ్రంథము లీనాడేర్పడుచు నీనాటి యాంధ్రుల యాశయములను భావములను వెల్లడిచేయుచున్నవి. సాహిత్య చరిత్రమున గోఖలే చరిత్రమువంటి గ్రంథము లెంత చిన్నవియైనను ప్రశంసనీయములే యగును. ఇందు పండితరంగముల గోఖలేగారి వివిధప్రయత్నముల వర్ణనముకలదు. గ్రంథము పండితపామర వేద్యము."

Mr. V. Sayanna Sastry, M. A., L. T.: – "The Telugu public is highly indebted to the Subodhini Grandhamala for its Telugu publications in simple, Grammatical and racy style. In our opinion, these books can be understood by the pupils reading in the higher

standards of Elementry Schools. They therefore deserve a place in all the libraries attached to the Elementary Schools...."

New India :—"This small book (Manjumati) is a romance in Telugu. The plot is well conceived and the interest sustained to the last. The romance portrays the condition of Shajehan's Court life...."

M. R. Ry. H. Peraiya Sastry B. A., L. T. Sub Assistant Inspector of Schools, Tenali:—"I have read with much interest the publications of Subodhini Grandhamala of Nellore. The books are written in simple and grammatical Telugu and are in every way fit to be placed in the hands of pupils reading in the IV and higher standards in Elementary Schools. The publication of biographies of eminent men and women is a special feature of the Grandhamala. These books supply a long-felt want in the Telugu literature. I trust they will be widely read and appreciated by the Telugu public."

ANDHRAPATRIKA PRESS, MADRAS.

సుబోధినీ గ్రంథమాల - నెల్లూరు.

ప్రకటిత గ్రంథములు

		కాగితపు బైండు.			అట్టబైండు.	
1. ఐదవ జార్జిచక్రవర్తి	0	6	0	0	8	0
2. రామతీర్థస్వామి	0	6	0	0	8	0
3. శంకరాచార్యులు	0	6	0	0	8	0
4. నివేదిత	0	6	0	0	8	0
5. మంజుమతి (నవల)	0	8	0	0	10	0
6. హార్డింజి ప్రభువు	0	6	0	0	8	0
7. జగన్మోహిని (నవల)	0	8	0	0	10	0
8. ఇందిరావసుంధరము	0	8	0	0	10	0
9. గోపాలకృష్ణ గోఖలే	0	6	0	0	8	0
10. రంగరాజు	0	12	0	0	14	0
11. మహాదేవ గోవింద రాణడే	0	6	0	0	8	0
12. రంగశతకము	0	1	0	0	2	0

ఎం. ఆర్. కృష్ణరావు అండ్ కంపెనీ, నెల్లూరు.

END OF
TITLE